

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет правничих наук
Кафедра міжнародного та європейського права

Магістерська робота
освітній ступінь – магістр

на тему: **«РОЛЬ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У
ДОКУМЕНТУВАННІ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ: ВИКЛИКИ ТА
НАЙКРАЩІ ПРАКТИКИ»**

**«THE ROLE OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN
DOCUMENTING INTERNATIONAL CRIMES: CHALLENGES AND
BEST PRACTICES»**

Виконав: студент 2-го року
навчання, спеціальності «081» Право
Мартишко Ігор Павлович

Керівник: Коваль Дмитро
Олександрович, кандидат юридичних
наук, доцент

Рецензент: _____

Магістерська робота захищена з
оцінкою _____

Секретар ЕК: _____

«____» _____ 2025 року

Київ – 2025

Декларація академічної доброчесності

Я, Мартишко Ігор Павлович, студент 2 року навчання магістерської програми за спеціальністю «Право» факультету правничих наук НаУКМА підтверджую таке:

- написана мною магістерська робота на тему «Роль неурядових організацій у документуванні міжнародних злочинів: виклики та найкращі практики» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених п. 3.1. Положенням про академічну доброчесність здобувачів освіти у НаУКМА, зі змістом якого я ознайомлений;

- я заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії.

09.05.2025

Мартишко І.П.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОКУМЕНТУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ	7
1.1. Документування міжнародних злочинів як правове явище	7
1.2. Документування та розслідування міжнародних злочинів: спільні риси та відмінності	15
1.3. Роль OSINT у виявленні та підтвердженні фактів міжнародних злочинів	21
РОЗДІЛ 2. ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ У ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ЩО ДОКУМЕНТУЮТЬ МІЖНАРОДНІ ЗЛОЧИНИ	36
2.1. Методологічні та правові виклики	36
2.2. Безпекові та етичні ризики документування	47
2.3. Фінансові, ресурсні та організаційні обмеження	51
РОЗДІЛ 3. НАЙКРАЩІ ПРАКТИКИ ДОКУМЕНТУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ: ДОСВІД ТА ІННОВАЦІЇ	57
3.1. Досвід міжнародних неурядових організацій у документуванні воєнних злочинів	57
3.2. Використання OSINT та технологічних рішень у процесі документування.....	66
3.3. Співпраця НУО з міжнародними та національними органами правосуддя	74
ВИСНОВКИ	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	86

ВСТУП

Розслідування та документування міжнародних злочинів набуває особливої актуальності в сучасних умовах, коли збройні конфлікти, порушення прав людини та гуманітарного права залишаються гострою проблемою для світової спільноти. Документування міжнародних злочинів виступає одним із ключових елементів у механізмі забезпечення правосуддя й притягнення винних до відповідальності. З огляду на стрімкий розвиток цифрових технологій та загальну глобалізацію інформаційних потоків, зростає роль відкритих джерел розвідки (OSINT), що надає можливість збирати, аналізувати та перевіряти дані про факти масових порушень прав людини та воєнних злочинів. У цьому контексті діяльність неурядових організацій стає важливою ланкою у формуванні доказової бази для міжнародного правосуддя, водночас стикаючись із низкою загроз та викликів як правового, так і методологічного характеру.

Значущість обраної теми зумовлена потребою уніфікувати підходи до фіксації та верифікації доказів міжнародних злочинів, сприяти прозорості та об'єктивності розслідувань, а також посилити ефективність міжнародно-правових механізмів. Здатність швидко та якісно документувати протиправні дії має безпосередній вплив на встановлення історичної правди, забезпечення справедливості для потерпілих і запобігання безкарності. Відтак, ґрунтовне дослідження теоретико-правових засад та практичного досвіду документування міжнародних злочинів є важливим кроком на шляху до вдосконалення як національної, так і міжнародної системи правосуддя.

Мета роботи полягає у комплексному аналізі теоретико-правових основ документування міжнародних злочинів, виявленні ключових викликів та загроз у діяльності неурядових організацій під час здійснення цього процесу, а також у визначенні найкращих практик та інноваційних підходів, що сприятимуть ефективності збору та перевірки доказів на міжнародному рівні.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі завдання:

1. Розкрити сутність та специфіку документування міжнародних злочинів як правового явища.
2. Проаналізувати спільні риси та відмінності між документуванням і розслідуванням міжнародних злочинів.
3. Охарактеризувати роль відкритих джерел розвідки (OSINT) у виявленні та підтвердженні фактів воєнних злочинів та інших порушень міжнародного гуманітарного права.
4. Виокремити основні методологічні та правові виклики, з якими стикаються неурядові організації під час документування міжнародних злочинів.
5. Дослідити безпекові, етичні та фінансові ризики, а також організаційні обмеження, що впливають на ефективність роботи НУО в цій сфері.
6. Виявити найкращі практики документування міжнародних злочинів, включно з інноваційними технологічними рішеннями.
7. Проаналізувати досвід співпраці неурядових організацій з міжнародними та національними органами правосуддя і визначити шляхи підвищення результативності такої взаємодії.

Об'єктом дослідження є процес документування міжнародних злочинів з урахуванням правових, методологічних та організаційних аспектів.

Предметом дослідження виступають теоретико-правові засади, інструменти, технології та практичні підходи, що застосовуються неурядовими організаціями та іншими суб'єктами у сфері документування міжнародних злочинів.

Методи дослідження

Для реалізації поставлених завдань було використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, зокрема:

- Системний аналіз, що дав змогу розглянути явище документування міжнародних злочинів у взаємозв'язку правових, організаційних та технологічних складових.

- Порівняльно-правовий метод, завдяки якому проаналізовано відмінності та спільні риси практик документування й розслідування міжнародних злочинів, а також зіставлено підходи різних країн та міжнародних інституцій.
- Метод аналізу документів (контент-аналіз), що застосовувався для вивчення нормативно-правових актів, методичних рекомендацій, звітів неурядових організацій та міжнародних структур.
- Історико-правовий метод, за допомогою якого простежено становлення інституту документування міжнародних злочинів.
- Емпіричні методи (інтерв'ю, опитування, кейс-стаді), що були використані для аналізу практичного досвіду неурядових організацій у сфері документування міжнародних злочинів.
- Метод порівняльного аналізу цифрових інструментів, застосований для оцінки ефективності технологічних рішень (OSINT, блокчейн, супутникові знімки, спеціальні платформи тощо) при зборі та верифікації доказів.

Поєднання теоретичних та емпіричних методів дає можливість отримати цілісне уявлення про процес документування міжнародних злочинів і визначити оптимальні шляхи його вдосконалення з урахуванням сучасних викликів і загроз.

Результати цієї роботи можуть стати підґрунтям для подальшого розвитку правового регулювання, методологічних рекомендацій та впровадження передових технологічних рішень у сфері документування міжнародних злочинів.

Структура магістерської роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОКУМЕНТУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ

1.1. Документування міжнародних злочинів як правове явище

Документування міжнародних злочинів є критично важливим інструментом у системі міжнародного права, який забезпечує зв'язок між фактологічною основою злочинів та їхньою юридичною кваліфікацією. Цей процес охоплює збирання, аналіз, систематизацію та зберігання доказів порушень норм міжнародного гуманітарного права, прав людини, а також злочинів, які становлять загрозу міжнародному миру та безпеці. Його значення виходить за межі суто технічного зафіксування подій: документування формує основу для притягнення винних до відповідальності, відновлення справедливості, запобігання повторенню злочинів та забезпечення історичної пам'яті. У контексті сучасних конфліктів, зокрема агресії Російської Федерації проти України, ця проблема набуває особливої актуальності, оскільки саме якісне документування стає запорукою ефективності міжнародних механізмів правосуддя [1].

В контексті дослідження документування міжнародних злочинів як правового явища, доцільно вивчити його теоретико-правові засади, правові засади такого документування, проаналізувати аспекти роботи зі свідками, виділити ключові фактори та виклики узагальнення процесу документування даного виду злочинів і узагальнити особливості такої міжнародної співпраці на рівні відносин країн та світових організацій.

Теоретико-правові засади документування міжнародних злочинів ґрунтуються на принципах, які закріплені у статутах міжнародних трибуналів, конвенціях та нормативних документах міжнародних організацій. Згідно з Римським статутом Міжнародного кримінального суду (МКС), докази щодо документування міжнародних злочинів повинні відповідати критеріям достовірності, релевантності та допустимості, що вимагає ретельного підходу до їх

фіксації. Загалом, Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС), який ухвалений у 1998 році, є фундаментальним міжнародно-правовим інструментом у сфері боротьби з безкарністю за найтяжчі злочини, зокрема геноцид, воєнні злочини, злочини проти людяності та злочин агресії. Його роль у контексті документування міжнародних злочинів є надзвичайно важливою, оскільки саме Римський статут встановлює чіткі юридичні дефініції злочинів, які мають бути задокументовані, а також критерії їх кваліфікації. Завдяки цьому документування порушень міжнародного гуманітарного права здійснюється не в довільний спосіб, а відповідно до міжнародно визнаних стандартів, що забезпечує можливість використання зібраних матеріалів у правових процедурах.

Римський статут також визначає принципи допустимості та юрисдикції, що прямо впливає на організацію та методичку документування. Для того, щоб докази були прийняті до розгляду МКС, вони повинні бути зібрані з дотриманням принципів автентичності, збереження ланцюга передачі (*chain of custody*), захисту свідків і поваги до прав потерпілих. Це підвищує роль професійних неурядових ініціатив, які часто виступають на передовій процесу фіксації злочинів, і водночас зобов'язує їх дотримуватися міжнародних протоколів і юридичних процедур. Окрім того, Римський статут створює умови для притягнення до відповідальності навіть найвищих посадових осіб, якщо вони причетні до міжнародних злочинів, що підкреслює важливість якісного і достовірного документування - адже саме воно може стати основою для відкриття справ у МКС.

Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС) має особливе значення для України в контексті документування міжнародних злочинів, оскільки він встановлює чіткі юридичні дефініції воєнних злочинів, геноциду, злочинів проти людяності та злочину агресії, а також міжнародні стандарти їх переслідування. Верховна Рада України ратифікувала Римський статут 21 серпня 2024 року та визнала юрисдикцію МКС за статтею 12(3) Статуту, що дозволяє йому розслідувати злочини, вчинені на території України, починаючи з 2014 року,

ухваливши Закон України № 3909-IX «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього». Це рішення стало надзвичайно важливим у контексті повномасштабної збройної агресії Російської Федерації, оскільки дає змогу розслідувати порушення міжнародного гуманітарного права як на національному, так і на міжнародному рівнях. У цьому процесі особливе значення має імплементація положень Римського статуту в українське законодавство.

В умовах війни в Україні, де російська агресія супроводжується масовими порушеннями міжнародного права, положення Римського статуту є орієнтиром для українських слідчих органів, міжнародних експертів і громадських організацій, які займаються збором доказів. Україна, яка є повноцінною стороною Римського статуту, офіційно визнала юрисдикцію МКС щодо злочинів, скоєних на її території з 2014 року, що ще більше підвищує значення документування злочинів відповідно до норм Статуту. Таким чином, Римський статут не лише окреслює юридичні рамки притягнення до відповідальності, але й формує правову культуру, в якій документування міжнародних злочинів є інструментом побудови справедливості та запобігання безкарності.

Українські та європейські дослідники, зокрема, О. Кресін, А. Червяцова наголошують, що документування не є автономним процесом, а інтегрованим у правову систему, де кожен етап - від інтерв'ю зі свідками до аналізу супутникових знімків - має відповідати стандартам, визначеним міжнародним правом. [2]

Важливим аспектом є взаємодія між державними та неурядовими суб'єктами. Міжнародні організації (ООН, Міжнародний комітет Червоного Хреста), національні органи влади, правозахисні групи (наприклад, Amnesty International, Human Rights Watch) та локальні ініціативи (у випадку України - проекти «InformNapalm» або БФ «Схід SOS») формують мережу, яка забезпечує множинність джерел інформації та зменшує ризик маніпуляцій. Проте, ця взаємодія потребує чітких правових рамок, особливо щодо захисту конфіденційності свідків

та обробки персональних даних. Європейські норми, зокрема Загальний регламент щодо захисту даних (GDPR), встановлюють обмеження на роботу з інформацією, що може ускладнювати міжнародну співпрацю, якщо національне законодавство не враховує специфіку документування злочинів [3].

Правові наслідки документування проявляються у його впливі на кваліфікацію злочинів. Наприклад, для доведення злочину геноциду необхідно встановити намір знищити цілком або частково певну національну, етнічну, расову або релігійну групу. Це вимагає глибокого аналізу контексту, зокрема політичних заяв, пропагандистських матеріалів, військових наказів, які часто стають предметом документування. Українські науковці (наприклад, В. Василенко) аналізують, як документування російської пропаганди та військових звітів під час конфлікту на Донбасі та повномасштабного вторгнення 2022 року сприяло формуванню доказової бази щодо намірів агресора. У європейській науці (наприклад, роботи М. Сассолі) підкреслюється, що документування має бути орієнтоване на потреби конкретних судових інституцій: наприклад, МКС вимагає доказів, які відповідають його юрисдикції, тоді як національні суди можуть фокусуватися на інших аспектах [4].

Окремо варто зупинитися на проблемі часу в документуванні. Міжнародні злочини часто розтягнуті в часі, а їхні наслідки проявляються через роки. Це створює виклики для збереження доказів, підтримки якості свідчень та забезпечення доступності матеріалів. Європейська практика, зокрема досвід розслідувань злочинів часів Другої світової війни або югославських конфліктів, свідчить, що архівування та оцифрування є критично важливими. Україна, реагуючи на сучасні загрози, розробила спеціалізовані платформи (наприклад, через сайт Офісу Генерального прокурора для фіксації воєнних злочинів), що дозволяє агрегувати дані в режимі реального часу. Проте, як зазначає дослідниця Т. Пекур, технологічні рішення потребують постійного оновлення через швидкі зміни в методах ведення війни (наприклад, кібератаки, використання дронів) [5].

Особливе місце в документуванні займає робота зі свідками. Міжнародні стандарти (наприклад, Посібник ООН із захисту свідків) вимагають дотримання етичних принципів, щоб уникнути ретравматизації. Українські правозахисники (зокрема, представники Центру громадянських свобод) наголошують на важливості психологічної підтримки свідків, особливо в умовах триваючого конфлікту. У європейській практиці (наприклад, у справах ЄСПЛ) акцент робиться на праві свідків на безпеку та конфіденційність, що іноді вступає в протиріччя з вимогами прозорості судових процесів. Це вимагає балансування між інтересами правосуддя та захисту осіб, які надають інформацію [6].

Документування також безпосередньо пов'язане з принципом універсальної юрисдикції, який дозволяє державам притягати до відповідальності осіб за певні міжнародні злочини незалежно від місця вчинення чи громадянства. Європейські країни, такі як Німеччина або Іспанія, активно використовують цей принцип, але його реалізація неможлива без належного документування. Наприклад, справи про злочини в Сирії, розглянуті німецькими судами, спиралися на дані, зібрані неурядовими організаціями. Україна, зі свого боку, прагне застосовувати універсальну юрисдикцію до російських військових, але, як зазначає юристка О. Матвійчук, це вимагає інтенсифікації міжнародної співпраці у сфері обміну доказами [7].

Вивчення викликів під час документування міжнародних злочинів має надзвичайно важливе значення для забезпечення справедливості, захисту прав людини та зміцнення міжнародного правопорядку. Документування таких злочинів, як геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини чи агресія, є основою для розслідування, збору доказів і подальшого судового переслідування винних осіб. Однак цей процес супроводжується низкою серйозних викликів: від складності доступу до місць подій у зоні бойових дій до загрози для життя свідків і працівників правозахисних організацій. Значною проблемою є також збереження достовірності та цілісності зібраної інформації, особливо в умовах дезінформації, відсутності

ресурсів і тиску з боку зацікавлених сторін. Відтак, можна зазначити наявність «невичерпаного списку» викликів, які можуть стати під час документування міжнародних злочинів:

- Недоступність місця подій - у зонах бойових дій або на окупованих територіях часто неможливо фізично зібрати докази.

- Загроза безпеці свідків та документаторів - особи, які надають свідчення або займаються збором доказів, можуть зазнавати переслідувань або насильства.

- Знищення або фальсифікація доказів - винуватці можуть навмисно знищувати або підробляти документи, фото, відео та інші сліди злочинів.

- Психологічні травми свідків - багато свідків пережили жахливі події, тому не завжди можуть одразу давати повні чи точні свідчення.

- Відсутність координації між організаціями - різні інституції, які займаються документуванням, можуть дублювати зусилля або працювати без належної співпраці.

- Юридичні бар'єри - складнощі з кваліфікацією злочинів за міжнародним правом, необхідність доведення наміру тощо.

- Обмежені ресурси - нестача фінансування, персоналу, технічного обладнання для фіксації, збереження та аналізу даних.

- Проблеми з автентичністю цифрових доказів - фото та відео можуть бути змонтовані або змінені, що ускладнює їх прийняття в суді.

- Політичний тиск або вплив - держави або інші впливові сторони можуть намагатися вплинути на процес документування.

- Труднощі з верифікацією джерел - інформація з відкритих джерел, соціальних мереж чи анонімних джерел потребує ретельної перевірки.

Критичним викликом залишається політизація документування. Держави-агресори часто намагаються дискредитувати доказові бази, використовуючи пропаганду або блокування доступу до місць злочинів. Росія, наприклад, систематично заперечує факти бомбардувань цивільної інфраструктури в Україні,

що робить документування не лише правовим, а й політичним інструментом. Європейські дослідження (наприклад, аналіз С. Глазера) показують, що в таких умовах ключову роль відіграють незалежні міжнародні місії (наприклад, Місія ООН з прав людини в Україні), які забезпечують об'єктивність. Українська сторона, у свою чергу, активно залучає міжнародних експертів (наприклад, групи з розслідувань Інтерполу) для підтвердження достовірності зібраних даних [8].

Окрім кримінально-правового аспекту, документування має вимір відшкодування шкоди жертвам. Згідно з принципами переходового правосуддя, компенсації або репарації неможливі без точної оцінки масштабів збитків. Україна, зокрема, розробила механізм реєстрації збитків, завданих цивільним об'єктам, що може стати основою для майбутніх позовів до Росії. Європейський досвід (наприклад, відновлення після балканських конфліктів) свідчить, що документування має включати як матеріальні, так і нематеріальні втрати (психологічні травми, втрату культурної спадщини). Це вимагає розширення традиційних підходів до документування, що підкреслює його роль у забезпеченні комплексного правосуддя [9].

Документування міжнародних злочинів також тісно пов'язане з історичною пам'яттю. Архіви, свідчення, матеріали розслідувань стають основою для подолання заперечень та ревізійнізму. Європейські країни, такі як Польща чи Нідерланди, створили національні інститути пам'яті, які поєднують правову та історичну функції. В Україні після 2014 року активізувалася робота з архівування доказів російської агресії, що, на думку історика В. В'ятровича, має стати основою для формування колективної ідентичності та запобігання маніпуляціям. Проте необхідно уникати інструменталізації пам'яті в політичних цілях, щоб документування залишалось об'єктивним. [10]

Відтак, вивчення цих викликів дозволяє вдосконалювати методики документування, підвищувати професійну підготовку фахівців, створювати надійні системи збереження доказів і формувати міжнародні стандарти з дотриманням

етичних норм. Таке знання також сприяє формуванню довіри до міжнародних судових органів та забезпечує жертвам злочинів право на правду, справедливість і відшкодування шкоди. У довгостроковій перспективі ефективне документування міжнародних злочинів є запорукою недопущення безкарності та важливою умовою для відновлення миру і верховенства права у світі.

Важливим аспектом є міжнародна співпраця. Обмін доказами, спільні слідчі групи (наприклад, Спільна слідча група ЄС з Україною), гармонізація стандартів - все це підсилює ефективність документування. Україна, прагнучи до інтеграції в європейські структури, активно впроваджує стандарти ЄС у сфері юстиції, що сприяє взаємній довірі між національними та міжнародними органами. Європейські механізми, такі як Eurojust чи ENISA, надають технічну допомогу, але, в той же час, брак єдиної бази даних міжнародних злочинів ускладнює системний аналіз.

Не можна ігнорувати етичні дилеми документування. Зокрема, публікація фотографій жертв або деталей злочинів може порушувати право на приватність, але водночас служити інтересам правосуддя. Європейські норми (наприклад, практика ЄСПЛ у справах про свободу слова) вказують на необхідність балансу між суспільним інтересом та правами окремих осіб. Українські ЗМІ, висвітлюючи воєнні злочини, стикаються з цими викликами, що вимагає розробки етичних кодексів у співпраці з міжнародними експертами .

Підсумовуючи, документування міжнародних злочинів як правове явище є динамічним процесом, який поєднує юридичні, технологічні, етичні та історичні аспекти. Його розвиток безпосередньо впливає на ефективність міжнародного правосуддя, захист прав жертв та формування історичної правди. Український досвід, особливо в умовах сучасного конфлікту, демонструє як виклики, так і інноваційні підходи, які можуть стати взірцем для інших країн. Інтеграція національних зусиль із європейськими та глобальними механізмами залишається ключовим фактором у боротьбі з безкарністю.

1.2. Документування та розслідування міжнародних злочинів: спільні риси та відмінності

Документування та розслідування міжнародних злочинів є ключовими етапами в механізмі міжнародного правосуддя, спрямованими на забезпечення відповідальності за найбільш серйозні порушення, які турбують свідомість людства.

Документування та розслідування міжнародних злочинів є двома взаємопов'язаними, але відмінними процесами, кожен із яких відіграє унікальну роль у системі міжнародного правосуддя. Документування передбачає збір, фіксацію та збереження інформації про події, які можуть свідчити про вчинення міжнародних злочинів, зокрема свідчень очевидців, фото- та відеоматеріалів, супутникових знімків, медичних та судово-медичних даних. Його основна мета - зафіксувати факти в максимально достовірний і безпечний спосіб, з урахуванням етичних принципів та безпеки постраждалих [11]. Документування може здійснюватися як офіційними структурами, так і громадськими організаціями, волонтерами, журналістами, що робить його гнучким, але іноді менш процесуально визначеним. Натомість розслідування - це юридично врегульований процес, який ведеться уповноваженими органами, зокрема міжнародними чи національними судовими інституціями, і має на меті встановлення юридичних фактів, ідентифікацію винних осіб і підготовку справи до судового розгляду. Розслідування ґрунтується на суворих правилах доказового процесу, захисту прав підозрюваних і стандартів допустимості доказів. На відміну від документування, яке може здійснюватися навіть під час конфлікту, розслідування часто починається вже після деескалації ситуації або за наявності достатньої інформаційної бази [12].

Міжнародні злочини, такі як геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії, мають унікальний характер через їхній

транснаціональний масштаб, систематичність та наслідки, що порушують основні принципи міжнародного права. Процеси їхнього документування та розслідування, хоча й базуються на загальних принципах кримінального права, відрізняються специфікою, обумовленою як правовими рамками, так і практичними викликами. У цьому контексті аналіз спільних рис та відмінностей між національними (зокрема українськими) та міжнародними підходами до документування та розслідування таких злочинів стає особливо актуальним, зважаючи на сучасні геополітичні реалії, зокрема агресію Росії проти України, яка активізувала дискусії щодо ефективності існуючих механізмів.

Спершу варто визначити, що саме розуміється під міжнародними злочинами. Відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС), до них належать злочини геноциду (стаття 6), злочини проти людяності (стаття 7), воєнні злочини (стаття 8) та злочин агресії (стаття 8). Ці категорії, однак, не є винятково продуктом міжнародного права: багато національних правових систем, включаючи українську, інкорпоровали їх у своє законодавство. Наприклад, у Кримінальному кодексі України (статті 437–442) містяться норми, що відповідають визначенням воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Проте ключова відмінність полягає в юрисдикції: якщо національні суди діють у межах територіального або особистого принципу, то міжнародні інституції, такі як МКС, мають комплементарну юрисдикцію, тобто втручаються лише за нездатності або небажання національної системи правосуддя діяти. Цей принцип, закріплений у статті 17 Римського статуту, підкреслює пріоритет національних правових механізмів, але одночасно встановлює межу між компетенціями, що безпосередньо впливає на стратегії документування та розслідування [13].

Документування міжнародних злочинів є першим кроком у механізмі відповідальності. Воно передбачає збір, фіксацію та збереження доказів, які можуть бути використані для встановлення фактів у суді. На міжнародному рівні цей процес регулюється стандартами, розробленими органами, такими як МКС або

спеціалізовані трибунали (наприклад, Міжнародний залишковий механізм для кримінальних трибуналів). Європейські дослідження, зокрема роботи Кассезе [14], підкреслюють, що документування має бути всебічним, об'єктивним і відповідати критеріям допустимості доказів у міжнародному праві. Це включає використання сучасних технологій, таких як супутникові знімки, цифрова форензика (цифрова криміналістика), а також інтерв'ювання свідків з дотриманням етичних стандартів. Український досвід, зокрема в контексті злочинів, скоєних під час російської агресії з 2014 року, демонструє, що національні органи (наприклад, Офіс Генерального прокурора України) активно адаптують міжнародні методики. Зокрема, створення спеціалізованих підрозділів, таких як Департамент з розслідування злочинів, скоєних у зоні проведення АТО/ООС, свідчить про спробу інтегрувати міжнародні стандарти. Проте, брак ресурсів, політичний тиск та складнощі у доступі до місць подій в умовах активних бойових дій обмежують ефективність цих зусиль.

Важливим аспектом документування є роль неурядових організацій (НУО) та міжнародних організацій. Наприклад, організація «Міжнародна амністія» або «Human Rights Watch» часто публікують звіти, які стають джерелом доказів для подальших розслідувань. В Україні активну роль відіграють НУО, такі як «Центр громадянських свобод» (лауреат Нобелівської премії миру 2022 року), які документують воєнні злочини, зокрема через платформи як «Інтерактивна мапа злочинів російської агресії». Однак, як відзначають європейські дослідники, зокрема Кетрін Сіккінк [15], дані, зібрані НУО, часто стикаються з проблемами у верифікації та відповідності судовим стандартам, що створює розбіжності між громадянським документуванням та офіційними розслідуваннями. На противагу цьому, міжнародні органи, такі як МКС, мають чіткі протоколи збору доказів, що включають, наприклад, використання експертів з форензики або захист свідків, які часто відсутні в національних системах, особливо в умовах конфлікту.

Розслідування міжнародних злочинів має більш формалізований характер і безпосередньо пов'язане з підготовкою обвинувачень. На міжнародному рівні цей

процес координується органами, які мають мандат від ООН або інших міжнародних інституцій. Наприклад, розслідування МКС передбачає глибоку аналітичну роботу, де ключову роль відіграє Офіс Прокурора, який оцінює достатність доказів, юрисдикцію та інтереси правосуддя. У порівнянні з національними системами, міжнародні розслідування часто стикаються з політичними бар'єрами, такими як неспівпраця держав або використання права вето в Раді Безпеки ООН. Український контекст, зокрема розслідування злочинів у Криму та Донбасі, ілюструє схожі проблеми: з одного боку, спроби залучити міжнародні механізми (наприклад, звернення України до МКС у 2015 році), з іншого - обмеженість дій через окупацію територій та неможливість доступу до свідків. Як зазначає Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у справі «Україна проти Росії», відсутність контролю над частиною території ускладнює збір доказів, що робить необхідним використання непрямих методів, таких як аналіз супутникових даних або свідчення біженців [16].

Висновки щодо спільних рис та відмінностей можна сформулювати наступним чином. По-перше, і національні, і міжнародні механізми базуються на принципах міжнародного гуманітарного права та права прав людини, що визначає схожість у кваліфікації злочинів та підходах до збору доказів. По-друге, ключові відмінності полягають в інституційній підтримці, рівні технологічної оснащеності, політичному впливі та доступі до ресурсів. Національні системи, такі як українська, часто стикаються з обмеженнями через конфлікти, тоді як міжнародні органи мають ширші можливості, але обмежені юрисдикцією та політичною волю держав. По-третє, взаємодія між цими рівнями, особливо через принцип комплементарності, є ключовою для подолання прогалин у відповідальності.

Український досвід останніх років демонструє, що національні системи можуть ефективно адаптувати міжнародні стандарти за умови міжнародної підтримки та внутрішньої політичної волі. Проте, для подальшого вдосконалення необхідно інвестувати в підготовку кадрів, технологічну інфраструктуру та захист незалежності слідчих органів. Міжнародні інституції, зі свого боку, повинні

розширювати механізми фінансування національних ініціатив та забезпечувати політичний тиск на держави, які порушують міжнародне право. Лише через поєднання зусиль на обох рівнях можна досягти справедливості для жертв міжнародних злочинів та запобігти їхньому повторенню.

Документування та розслідування міжнародних злочинів є двома взаємопов'язаними процесами, що відіграють ключову роль у забезпеченні справедливості, відновленні прав жертв і притягненні винних до відповідальності. Попри тісний зв'язок, ці процеси мають як спільні риси, так і суттєві відмінності в цілях, методах та правовому статусі.

Таким чином, документування створює передумови для проведення ефективного розслідування, а розслідування надає документованим фактам правової сили. Їх порівняльний аналіз дозволяє зрозуміти важливість комплексного підходу до боротьби з міжнародними злочинами, де кожен з етапів - як попередній фіксації порушень, так і юридичний аналіз - є критично важливим для досягнення справедливості.

Відтак, серед спільних рис документування та розслідування можна виділити такі ключові ознаки:

1. Мета збору доказів. І документування, і розслідування спрямовані на збір, аналіз і збереження інформації про факти скоєння злочинів, обставини, жертв, винуватців та наслідки.
2. Використання схожих методів. В обох випадках використовуються такі методи, як опитування свідків, аналіз матеріальних доказів, фото- та відеофіксація, вивчення супутникових знімків, цифровий моніторинг тощо.
3. Дотримання стандартів доказовості. Хоча рівень допустимості доказів може варіюватися, обидва процеси вимагають забезпечення достовірності, автентичності та безперервності доказового ланцюга.

4. Захист учасників. Обидва процеси передбачають заходи безпеки для свідків, жертв і тих, хто здійснює фіксацію або розслідування, особливо у зонах конфлікту.

5. Етичні принципи. Як документування, так і розслідування повинні базуватись на принципах неупередженості, об'єктивності та поваги до людської гідності.

До відмінностей слід додати:

1. Ціль процесу.

➤ Документування має на меті зафіксувати факти задля історичної пам'яті, правозахисної діяльності або потенційного використання у майбутньому.

➤ Розслідування має юридичну мету – встановлення обставин злочину для підготовки обвинувального акта й притягнення винних до відповідальності в суді.

2. Суб'єкти здійснення.

➤ Документування здійснюють журналісти, правозахисники, неурядові організації, незалежні експерти, міжнародні місії.

➤ Розслідування проводять компетентні органи: національні правоохоронні органи, спеціалізовані прокуратури, міжнародні трибунали.

3. Процесуальний статус.

➤ Документування не завжди має юридичну силу й не передбачає офіційної процедури.

➤ Розслідування є частиною кримінального процесу й підпорядковане правовим нормам та процедурним вимогам.

4. Допустимість доказів.

➤ Матеріали, зібрані в процесі документування, можуть не відповідати вимогам суду, якщо вони були зібрані з порушенням процесуальних правил.

➤ У розслідуванні докази збираються з дотриманням норм, які забезпечують їх прийнятність у кримінальному провадженні.

5. Ступінь формалізації.

- Документування є менш формалізованим і гнучкішим у підходах.
- Розслідування жорстко регламентоване законом, із чіткими

процесуальними рамками.

6. Роль потерпілих.

➤ У процесі документування потерпілі можуть відігравати активну роль, самостійно ініціюючи фіксацію фактів.

➤ У розслідуванні участь потерпілих формалізована: вони можуть бути свідками, заявниками або цивільними позивачами.

7. Результат діяльності.

➤ Результатом документування може бути звіт, аналітична доповідь, база даних або медіапублікація.

➤ Результатом розслідування є передання справи до суду, обвинувальний акт, судовий процес і вирок.

Отже, дослідження спільних та відмінних рис документування й розслідування міжнародних злочинів показало, що дані дефініції в міжнародному праві є взаємодоповнюючими елементами системи правосуддя, які слугують різним цілям, але можуть перетинатися у практиці. Проте, документування часто передують офіційному розслідуванню або стає основою для його ініціювання, у той час як розслідування є основним інструментом притягнення до відповідальності, документування допомагає зберегти правду, забезпечити міжнародну підтримку та дати голос жертвам навіть тоді, коли правосуддя ще не настало.

1.3. Роль OSINT у виявленні та підтвердженні фактів міжнародних злочинів

Роль OSINT у виявленні та підтвердженні фактів міжнародних злочинів є однією з ключових у сучасному правовому та інформаційному просторі. Відкриті джерела інформації (OSINT) стали невід'ємним інструментом для правозахисників,

журналістів, міжнародних організацій та правоохоронних установ, які займаються документуванням порушень прав людини, воєнних злочинів, геноциду, злочинів проти гуманності та інших порушень міжнародного права. Зростання значущості OSINT пов'язане з розвитком цифрових технологій, соціальних мереж, супутникової зйомки та інших інструментів, які роблять інформацію доступною для аналізу та верифікації. У контексті Європи та України, які останніми роками стикаються з масовими порушеннями міжнародного права, зокрема внаслідок російської агресії, OSINT набуває особливого значення як механізм забезпечення правдивості, прозорості та справедливості. Наукові дослідження європейських та українських експертів демонструють, що OSINT не лише допомагає фіксувати факти, але й формує доказову базу для міжнародних судів, таких як Міжнародний кримінальний суд (МКС) або спеціальні трибунали [17]. Однак використання OSINT також супроводжується низкою викликів, пов'язаних з верифікацією даних, етичними дилемами, маніпуляціями та кібербезпекою.

З правової точки зору роль OSINT у виявленні та підтвердженні фактів міжнародних злочинів є дедалі більш ваговою, оскільки ця методологія дозволяє фіксувати, аналізувати та перевіряти інформацію, що може мати доказове значення для міжнародного правосуддя. OSINT забезпечує доступ до масивів даних, включаючи фото- і відеоматеріали, супутникові знімки, записи з камер спостереження, публікації в соціальних мережах, форумах, новинних сайтах та інших відкритих джерелах. В умовах, коли традиційне документування або розслідування у зонах конфлікту є ускладненим або небезпечним, OSINT стає альтернативним і ефективним способом збору доказів порушень міжнародного гуманітарного права, воєнних злочинів, злочинів проти людяності чи актів геноциду.

У міжнародному кримінальному праві особливого значення набуває достовірність і допустимість доказів. І хоча дані OSINT не завжди сприймаються як самодостатні прямі докази, вони можуть мати велике значення в якості допоміжних

або контекстуальних доказів, які підтверджують або заперечують свідчення, співвідносяться з іншими джерелами інформації та допомагають формувати цілісну доказову базу. Такі матеріали використовуються міжнародними інституціями - зокрема Міжнародним кримінальним судом (МКС), комісіями ООН та спеціалізованими трибуналами. Крім того, OSINT-докази можуть бути використані в національних судах, які здійснюють юрисдикцію за принципом універсальності.

Законодавчі та процесуальні виклики, пов'язані з використанням OSINT, зокрема стосуються автентифікації джерел, перевірки метаданих, ланцюга збереження доказів (chain of custody) та дотримання прав людини, включно з правом на захист. У цьому контексті міжнародні стандарти, зокрема керівні принципи Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations, відіграють ключову роль у формуванні надійних правових рамок для роботи з OSINT.

Таким чином, OSINT із правової точки зору виступає важливим доповненням до класичних методів розслідування, забезпечуючи прозорість, оперативність і потенційно високу доказову цінність інформації про міжнародні злочини, що є особливо актуальним у сучасних збройних конфліктах та умовах гібридної війни.

OSINT як концепція виникла у військовій та розвідувальній сфері, проте її трансформація в інструмент цивільного суспільства стала можливою завдяки глобалізації інформаційних потоків. Згідно з дослідженнями європейських експертів, таких як Роланд Дібберн із Лейденського університету, OSINT перестає бути виключно «технікою збору даних», а перетворюється на міждисциплінарний метод, що поєднує право, журналістику, ІТ та соціальні науки. Українські дослідники підкреслюють, що в умовах гібридних війн, коли агресія часто супроводжується інформаційними атаками, OSINT стає «щитом» для суспільства, дозволяючи викривати пропаганду та фейки. Наприклад, під час анексії Криму у 2014 році та подальшої агресії на Донбасі українські активісти, такі як InformNapalm або Центр прав людини ZMINA, використовували геолокацію фотографій із соцмереж, аналіз супутникових знімків для ідентифікації російської

військової техніки на окупованих територіях, що суперечило запереченням російської сторони. Ці дані потім використовувалися у звітах ОБСЄ, ООН та ЄС, а також у судових процесах, зокрема у справі «MH17» у Нідерландах, де OSINT-докази стали основою для звинувачень російських причетних осіб [18].

Однією з ключових переваг OSINT є його доступність. На відміну від закритих розслідувань, які потребують доступу до конфіденційних архівів або свідчень, OSINT дозволяє працювати з публічно доступними даними, що робить процес більш прозорим і легшим для перевірки. Як зазначають Sean Aday, Henry Farrell, Marc Lynch, John Sides та Deen Freelon у своєму звіті «New Media and Conflict After the Arab Spring», саме ця прозорість допомагає подолати скептицизм щодо об'єктивності розслідувань, особливо коли йдеться про конфлікти, де залучені потужні держави, які намагаються маніпулювати інформацією. [19]

Технології, що лежать в основі OSINT, постійно вдосконалюються. Супутникові знімки з високою роздільною здатністю, такі як ті, що надає компанія Maxar Technologies, дозволили фіксувати переміщення військ, масовані поховання або руйнування міст. У дослідженні, опублікованому в журналі «Journal of International Criminal Justice», група європейських учених (зокрема, Анна-Катаріна Хаберлі з Цюрихського університету) описує, як супутникові дані використовувалися для документування злочинів у Сирії, зокрема бомбардувань лікарень, що стало підставою для звинувачень режиму Асада у воєнних злочинах. В Україні подібні методи застосовувалися для фіксації руйнувань Маріуполя, Бучі та Ірпеня під час повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році. Українська комунікаційна агенція isdgroup створила проєкт Russian Crimes, інтерактивну карту злочинів російської армії на території України, де кожен випадок підтверджується кількома джерелами: свідченнями очевидців, фото, відео, супутниковими даними. [20] Цей підхід відповідає рекомендаціям ООН щодо «перехресної верифікації» для уникнення помилок або навмисних спотворень.

Соціальні мережі стали основним джерелом OSINT-даних. Проте їх аналіз потребує не лише технічних навичок, а й глибокого розуміння контексту. Наприклад, під час розслідування злочинів у М'янмі, де військовий режим вчиняв етнічні чистки проти рохінджа, активісти використовували відео з TikTok та Facebook, щоб ідентифікувати місця масових вбивств. Однак такі дані часто містять неповну або маніпулятивну інформацію, тому їх аналіз має включати перевірку часових міток, IP-адрес, а також порівняння з іншими джерелами. У Європі для цього розроблені спеціалізовані програми, такі як «Bellingcat's Digital Forensics Toolkit», які автоматизують процес збору та аналізу. Цей інструментарій включає широкий спектр онлайн-сервісів із відповідними посиланнями на кожне з них для перевірки фотографій і відео, аналізу супутникових знімків, геолокації та архівування веб-сторінок, що допомагає журналістам і розслідувачам швидко верифікувати інформацію та виявляти фейки. [21] Українські організації, такі як «Texty.org.ua», використовують машинне навчання для моніторингу соцмереж на предмет пропагандистичних наративів або фейків, що може бути корисним і для виявлення злочинної діяльності.

Окремо варто зупинитися на ролі OSINT у контексті міжнародного права. Згідно з Римським статутом МКС, докази, отримані з відкритих джерел, можуть бути використані у суді за умови їхньої достовірності та відповідності процедурним нормам. Європейські юристи, такі як Антоніо Коччіа з Італійського інституту міжнародних досліджень, зазначають, що OSINT-докази все частіше стають основним аргументом у справах про воєнні злочини, особливо коли свідки мовчать або залякані. Наприклад, у справі про знищення культурної спадщини в Тімбукту (Малі) МКС визнав супутникові знімки та відео з мобільних телефонів достатніми для винесення вироку. В Україні OSINT-докази використовуються не лише на міжнародному рівні, а й у внутрішніх судах. Так, у 2023 році СБУ опублікувала результати розслідування злочинів російських військових у Бучі, де ключову роль

відіграли дані з камер спостереження, геолокація телефонів окупантів та їхні власні пости у соцмережах [22].

Проте використання OSINT має і свої обмеження. По-перше, верифікація. Навіть якщо інформація є публічною, її автентичність може бути під питанням. Європейські експерти з групи EU DisinfoLab попереджають, що противники часто створюють «цифрові сліди», щоб сфальсифікувати події. Наприклад, під час війни в Україні російські тролі поширювали фейкові фото «злочинів ЗСУ», які потім спростовувалися OSINT-експертами через аналіз тіней, погодних умов або архіву супутникових знімків. По-друге, етична складова: використання даних із соцмереж може порушувати право на приватність, особливо якщо йдеться про цивільних осіб. Український закон «Про захист персональних даних» та GDPR у ЄС встановлюють обмеження на збір і публікацію інформації, що ускладнює роботу OSINT-фахівців. По-третє, технічні виклики: навіть сучасні алгоритми штучного інтелекту не завжди можуть обробити величезні обсяги даних, особливо в умовах інформаційного шуму.

Крім того, OSINT-розслідування потребують міжнародної співпраці. Злочини, такі як торгівля людьми, тероризм або кібератаки, часто мають транснаціональний характер, тому обмін даними між країнами є критичним. Європейський Союз у рамках програми «Eurojust» створив спеціальні інструменти для координації OSINT-розслідувань, зокрема бази даних із закодованим доступом для правоохоронних органів. Україна, будучи асоційованим членом ЄС, бере участь у цих ініціативах, що дозволяє їй використовувати європейські ресурси для документування злочинів російської агресії.

Важливим аспектом є також роль OSINT у формуванні історичної пам'яті. Документування злочинів у реальному часі створює архіви, які можуть використовуватися для освіти, наукових досліджень або запобігання повторенню подібного. Український Інститут національної пам'яті разом із Меморіальним музеєм Голокосту у США запускають проєкт зі збору цифрових доказів воєнних

злочинів, де кожен випадок супроводжується OSINT-матеріалами. Це дозволяє зберегти правду для майбутніх поколінь і протистояти ревізіонізму, який часто супроводжує міжнародні злочини. Саме доступність інформації через OSINT робить неможливим повне «вितिрання» злочинів з історії, як це було, наприклад, із сталінськими репресіями.

Окрім практичних аспектів, OSINT впливає на теоретичні підходи до міжнародного права. Зокрема, дослідження німецького юриста Клауса Крессі показують, що OSINT стирає кордони між «прямими» та «непрямими» доказами, оскільки цифрові дані можуть бути одночасно і тим, і іншим. Наприклад, твіт із геолокацією може бути прямим доказом присутності військових у певному місці, але також і непрямим доказом намірів командування. Українські правники, зокрема Кульчицька Л.О., наголошують, що використання OSINT у кримінальному процесі потребує особливої уваги до цифрових доказів, оскільки вони часто є неповними, фрагментарними та вимагають додаткової інтерпретації і верифікації, тому OSINT слугує допоміжним інструментом, а не єдиним джерелом доказів[23].

У контексті майбутнього OSINT можна очікувати подальшого інтегрування штучного інтелекту (ШІ) для автоматизації збору та аналізу даних. Європейські проекти розробляють алгоритми для розпізнавання об'єктів на знімках (VIAMASS), аналізу мови ненависті в соцмережах (PRISM) або виявлення дипфейків (проект FAU).

У відповідь на зростаючу потребу в ефективних інструментах для боротьби з міжнародними злочинами, порушеннями прав людини та дезінформацією, в Європі активно реалізуються інноваційні проекти, спрямовані на використання штучного інтелекту для аналізу цифрових доказів. При цьому саме європейські дослідницькі проекти відіграють ключову роль у розробці інноваційних рішень для виявлення дипфейків - штучно згенерованих зображень і відео, які можуть вводити в оману громадськість і загрожувати інформаційній безпеці. Серед них варто виділити такі ініціативи, як VIAMASS, PRISM та FAU.

Європейський науковий проєкт VIAMASS (Visual Recognition Made Super-Scalable) [24] є одним із провідних ініціатив у сфері комп'ютерного зору та штучного інтелекту, спрямованих на розробку масштабованих алгоритмів для автоматичного розпізнавання об'єктів на великих масивах зображень. Проєкт реалізовувався в рамках програми Європейської ради з досліджень (ERC Starting Grant) під керівництвом дослідника Ерве Жегу (Hervé Jégou) з французького науково-дослідного інституту Inria у період з 2014 по 2019 роки.

Основною метою VIAMASS було автоматичне виявлення візуальних зв'язків у великих колекціях зображень, створюючи так звані «візуальні гіперпосилання», які з'єднують об'єкти між різними зображеннями. Це завдання вимагало подолання складнощів, пов'язаних із високою обчислювальною складністю при порівнянні великої кількості зображень. Для цього проєкт зосередився на розробці нових методів обробки сигналів та алгоритмів, які дозволяють ефективно порівнювати векторні представлення зображень, зменшуючи необхідність у ручному втручанні та забезпечуючи автоматичне створення геометричних моделей об'єктів. Системи, які розробляються в рамках VIAMASS, здатні визначати типи об'єктів, транспортні засоби, зброю, характер ушкоджень інфраструктури, а також інші важливі деталі, що фіксуються на знімках із зон конфлікту чи під час масових порушень прав людини. Такі алгоритми дають змогу аналітикам та правозахисникам значно швидше обробляти великі обсяги мультимедійних даних.

Результати VIAMASS мають широке застосування в різних галузях, включаючи цифрові архіви, супутниковий моніторинг, криміналістику та культурну спадщину, де необхідно обробляти великі обсяги візуальної інформації. Проєкт також сприяв розвитку нових підходів у сфері візуального пошуку, зокрема у створенні інтерактивних систем, які дозволяють користувачам досліджувати великі колекції зображень через візуальні зв'язки між об'єктами. Таким чином, VIAMASS зробив значний внесок у розвиток технологій розпізнавання об'єктів, пропонуючи інноваційні рішення для ефективного обробки та аналізу великих візуальних даних,

що є важливим кроком у напрямку створення більш інтелектуальних та масштабованих систем комп'ютерного зору.

Європейський проєкт PRISM (Preventing, Redressing and Inhibiting hate Speech in new Media) був спрямований на боротьбу з мовою ненависті в соціальних мережах шляхом розробки алгоритмів для її виявлення та аналізу. Цей проєкт фінансувався Європейським Союзом і реалізовувався у співпраці з різними організаціями, включаючи UNICRI (Міжрегіональний інститут досліджень злочинності та правосуддя ООН) та ROTA (Race on the Agenda). Відтак, PRISM став ще одним перспективним проєктом, що фокусується на виявленні мови ненависті в соціальних мережах. У його межах розробляються інструменти аналізу контенту, що дають змогу в автоматичному режимі виявляти образливу, дискримінаційну або закличну до насильства лексику. Така технологія є надзвичайно важливою у контексті попередження розпалювання ворожнечі, яка часто передує злочинам проти людяності чи геноциду.

У рамках PRISM були розроблені інструменти для автоматичного виявлення мови ненависті в онлайн-середовищі, зокрема в соціальних мережах. Проєкт також включав освітні ініціативи, спрямовані на підвищення обізнаності молоді щодо негативного впливу мови ненависті та способів її протидії. Зокрема, були проведені воркшопи в школах і молодіжних центрах, а також створено освітній інструментарій для роботи з молоддю.

Алгоритми PRISM використовуються для моніторингу онлайн-простору, виявлення потенційно небезпечних тенденцій і навіть для забезпечення доказової бази у міжнародних провадженнях. Таким чином, PRISM зробив значний внесок у розробку алгоритмів для виявлення мови ненависті в соціальних мережах, поєднуючи технологічні рішення з освітніми заходами для ефективної боротьби з цим явищем. [25]

FAU (Fake Audio and Video Understanding) - це проєкт, спрямований на виявлення дипфейків - відео або аудіо, створених за допомогою штучного інтелекту

з цілю маніпуляцій, обману або дискредитації. Метою цього проєкту є створення універсального прототипу, здатного автоматично та надійно виявляти дипфейки, згенеровані різними інструментами штучного інтелекту. На відміну від традиційних методів, які потребують попереднього навчання на великій кількості прикладів, розробка FAU використовує попередньо натреновані нейронні мережі для аналізу характерних ознак зображень. Це дозволяє системі ефективно розпізнавати навіть ті дипфейки, які створені новими або невідомими генераторами, без необхідності додаткового навчання. Технології, що розробляються в рамках FAU, дозволяють аналізувати медіафайли на предмет ознак редагування, синтетичної генерації голосу або змін у міміці, які важко вловити неозброєним оком. Це особливо актуально в умовах сучасних інформаційних війн, де фейкові відео можуть використовуватися для впливу на громадську думку, створення хибних наративів або дискредитації політичних лідерів та активістів. [26]

Ключовою особливістю підходу є аналіз статистичних властивостей зображень, зокрема їх частотних компонентів, що дозволяє виявляти типові патерни, притаманні згенерованим зображенням. Це забезпечує високу точність і швидкість виявлення дипфейків, що є критично важливим для застосування в реальному часі, наприклад, у соціальних мережах або новинних платформах. Проєкт отримав фінансування в розмірі 350 000 євро від Федерального агентства проривних інновацій Німеччини (SPRIN-D), що підкреслює його значущість та потенціал для впровадження в різних сферах, включаючи медіа, безпеку та правозастосування.

Таким чином, європейські ініціативи, такі як проєкт FAU, демонструють ефективні підходи до боротьби з поширенням дипфейків, сприяючи підвищенню довіри до цифрового контенту та зміцненню інформаційної безпеки в сучасному суспільстві. Усі ці проєкти - VIAMASS, PRISM і FAU - є прикладом того, як сучасні технології можуть бути залучені до боротьби за правду, справедливість та

міжнародну безпеку. Їх результати активно впроваджуються у практику міжнародних правозахисних організацій, журналістських розслідувань та судових процесів, особливо у контексті фіксації та верифікації цифрових доказів. Вони демонструють потенціал Європи як лідера в галузі розробки етичного та ефективного штучного інтелекту на службі захисту прав людини.

Українські стартапи, зокрема компанія Mantis Analytics, вже застосовують ШІ для моніторингу російського інформаційного простору для пошуку вкладів і пропаганди режимі реального часу. Однак це також піднімає питання етики: хто несе відповідальність за помилки алгоритмів? Чи можна довіряти автоматизованим системам у справах, де на кону життя людей? Дослідження голландського етичного комітету з цифрових технологій закликають до створення міжнародних стандартів використання ШІ в OSINT, щоб уникнути зловживань.

OSINT - це процес збору, обробки та аналізу інформації, доступної з відкритих джерел (ЗМІ, соціальні мережі, відкриті бази даних, супутникові знімки тощо) для отримання розвідувальних даних. У зв'язку з поширенням цифрових технологій та ролі інформації в сучасних конфліктах, питання правового регулювання OSINT набуває особливої актуальності.

На міжнародному рівні не існує єдиного спеціалізованого акта, що комплексно регулює OSINT, однак діяльність у цій сфері підпадає під дію низки універсальних правових норм:

- Міжнародне гуманітарне право (Женевські конвенції) - особливо щодо збору та поширення інформації у зонах збройного конфлікту.
- Міжнародне право прав людини - зокрема, ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, що гарантує свободу вираження поглядів і доступ до інформації.
- Європейська конвенція з прав людини (ст. 8, 10) - встановлює баланс між правом на приватність і правом на свободу інформації.

OSINT як світова правова організація відіграє вагомую роль в захисті персональних даних. Тому одним з головних викликів OSINT є баланс між збором інформації та захистом приватності. Наприклад:

- GDPR (Загальний регламент ЄС про захист даних) накладає суворі обмеження на обробку персональних даних, навіть якщо вони оприлюднені.

Публічна доступність не означає законність використання - навіть відкриті дані підпадають під вимоги до цілей обробки, обґрунтованості та пропорційності.

Особливості регулювання OSINT відрізняється в різних країнах та полягають у її специфічному правовому статусі. На відміну від традиційних форм розвідувальної діяльності, OSINT базується виключно на інформації, що отримується легальним шляхом із загальнодоступних джерел, таких як соціальні мережі, ЗМІ, офіційні сайти, супутникові знімки та бази даних. Це створює особливий баланс між потребою в безпеці та повагою до прав людини, зокрема права на приватність, свободу слова й захист персональних даних. У різних країнах підхід до регулювання OSINT відрізняється залежно від законодавства щодо розвідки, доступу до інформації, цифрової безпеки та обмежень у сфері національної безпеки.

У США OSINT вважається частиною офіційної розвід-спільноти (Intelligence Community) та активно використовується державними агентствами, зокрема ЦРУ, АНБ і Пентагоном, що вимагає чіткого дотримання норм Закону про національну безпеку та внутрішніх політик контролю за збиранням інформації. Відтак, в США діяльність OSINT підпадає під юрисдикцію розвідувального співтовариства (наприклад, CIA, DIA, NSA), однак приватні та неурядові суб'єкти також активно застосовують OSINT. Використання відкритих джерел дозволене, але повинно відповідати законам про шпигунство, приватність та національну безпеку.

В ЄС правове регулювання фокусується на захисті персональних даних, а також відповідальності за поширення неправдивої або шкідливої інформації. OSINT часто використовується органами внутрішніх справ та поліцією, однак із

обов'язковим дотриманням правових гарантій. Крім того, у Європейському Союзі велика увага приділяється регулюванню використання OSINT через призму Загального регламенту про захист даних (GDPR), що обмежує обробку персональної інформації навіть у відкритому доступі. У Великій Британії OSINT використовується не лише спецслужбами, а й у сфері правоохоронної діяльності, боротьби з тероризмом та кіберзагрозами, однак супроводжується ретельним парламентським контролем.

Для авторитарних країн OSINT іноді використовується як інструмент стеження та контролю, а не захисту суспільства, що викликає міжнародну критику й суперечки щодо легітимності зібраної інформації. Водночас, демократичні країни використовують OSINT як інструмент зміцнення прозорості, боротьби з дезінформацією та викриття порушень міжнародного права.

Важливою є також роль OSINT у міжнародному праві, де вона виступає джерелом допоміжних доказів у процесах, що стосуються воєнних злочинів, геноциду чи злочинів проти людяності, як у випадку використання відкритих даних Міжнародним кримінальним судом або незалежними слідчими органами ООН. Таким чином, особливості регулювання OSINT полягають у пошуку балансу між законністю, етичністю та ефективністю, а її вплив на держави - у здатності формувати цифрову відповідальність, зміцнювати безпеку та сприяти дотриманню правових стандартів у глобальному масштабі.

В такому контексті, організація OSINT як напрям діяльності - це не окрема інституція, а метод збору, аналізу та використання відкритої інформації з публічних джерел. Дана організація посідає важливе правове значення для України, особливо в умовах збройної агресії російської федерації.

З правової точки зору, OSINT дедалі активніше використовується українськими правоохоронними органами, журналістами-розслідувачами, міжнародними партнерами та правозахисними організаціями для документування міжнародних злочинів, таких як воєнні злочини, злочини проти людяності та акти

геноциду. У контексті української правової системи OSINT сприяє наповненню доказової бази у кримінальних провадженнях, пов'язаних із порушенням норм міжнародного гуманітарного права. Наприклад, дані з відкритих джерел, такі як відео обстрілів, свідчення очевидців у соцмережах, геолокація та супутникові знімки, можуть бути долучені до матеріалів слідства після проходження процедур верифікації та експертизи. Це має особливу цінність у тих випадках, коли доступ до місця злочину обмежений або відсутній. Також OSINT має правове значення в міжнародному вимірі: Україна активно співпрацює з міжнародними структурами, такими як Міжнародний кримінальний суд (МКС), використовуючи зібрані OSINT-докази для підготовки юридично обґрунтованих позовів і звітів. У рамках принципу універсальної юрисдикції, українські OSINT-дослідження можуть стати підставою для розгляду справ у судах інших держав. Крім того, OSINT зміцнює інформаційну безпеку держави, викриваючи фейки, дезінформацію та гібридні інформаційні атаки, що підривають національну безпеку. Його впровадження також сприяє прозорості й демократичному контролю над процесом правосуддя. Таким чином, OSINT є важливим інструментом для забезпечення верховенства права, підзвітності за воєнні злочини та захисту національних інтересів України як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні.

Прямого закону про OSINT немає, але ця діяльність регулюється загальними нормами:

Закон України «Про інформацію»;

Закон України «Про захист персональних даних»;

Закон України «Про доступ до публічної інформації»;

Кримінальний кодекс України (статті щодо несанкціонованого втручання в приватне життя, комп'ютерних злочинів).

На завершення, важливо підкреслити, що OSINT не є панацеєю. Він доповнює, але не замінює традиційні методи розслідувань, такі як допити свідків, екзумації або аналіз матеріальних доказів. Проте його роль у сучасному світі, де

інформація стала зброєю, неможливо переоцінити. Для України, яка бореться за своє право на існування та справедливість, OSINT є не лише технічним інструментом, а й символом опору - можливістю говорити з світом мовою фактів, які неможливо заперечити. Європейський досвід показує, що інтеграція OSINT у правові системи та міжнародні інститути є ключем до ефективної боротьби з безкарністю. Разом із тим, постійний розвиток технологій, підготовка кваліфікованих фахівців та зміцнення міжнародної співпраці залишаються необхідними умовами для того, щоб OSINT міг і надалі виконувати свою роль у захисті прав людини та верховенства права.

РОЗДІЛ 2. ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ У ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ЩО ДОКУМЕНТУЮТЬ МІЖНАРОДНІ ЗЛОЧИНИ

2.1. Методологічні та правові виклики

Діяльність неурядових організацій (НУО) з документування міжнародних злочинів є ключовим елементом сучасної системи міжнародного правосуддя. Вони виконують функції, які часто є недосяжними для офіційних державних чи міжурядових інституцій через політичні, ресурсні чи бюрократичні обмеження. Проте ця діяльність супроводжується низкою методологічних та правових викликів, які потребують ретельного аналізу. НУО відіграє важливу роль у документуванні міжнародних злочинів. НУО, через Amnesty International, Human Rights Watch або українські Truth Hounds та Центр громадянських свобод, відіграють вирішальну роль у зборі доказів воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду. Вони фіксують свідчення постраждалих, аналізують супутні матеріали (наприклад, супутникові знімки) та готують звіти, які можуть використовуватися міжнародними трибуналами, національними судами або правозахисними органами. Однак їхня робота суттєво відрізняється від офіційних слідчих механізмів, що породжує специфічні складнощі.

Координація між неурядовими організаціями (НУО) та офіційними слідчими органами й судами відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного розслідування та документування міжнародних злочинів, особливо в умовах збройних конфліктів, де доступ до місця подій обмежений або небезпечний. НУО часто стають першими, хто збирає свідчення, фото- і відеоматеріали, проводить опитування потерпілих та аналіз відкритих джерел, діючи мобільніше та гнучкіше за державні органи. Однак для того, щоб зібрана ними інформація могла мати процесуальне значення, необхідна тісна координація з офіційними органами, включаючи прокуратуру,

правоохоронні органи та міжнародні судові інституції. Така взаємодія передбачає дотримання стандартів збереження доказів, захисту свідків, конфіденційності даних і відповідності процедурно-правовим нормам. У цьому контексті набувають значення формалізовані механізми співпраці, як-от меморандуми про взаєморозуміння між НУО та Офісом Генерального прокурора, участь представників громадського сектору в спільних слідчих групах, а також обмін даними через безпечні цифрові платформи. Крім того, міжнародні структури, зокрема Міжнародний кримінальний суд (МКС), дедалі частіше визнають роль НУО як джерел допоміжних доказів і консультативних партнерів у підготовці справ. Наприклад, у інформаційній брошурі «Зрозуміти Міжнародний кримінальний суд» вказано, що Прокурор може вирішити відкрити розслідування з власної ініціативи «якщо Офіс Прокурора отримає достовірну інформацію щодо злочинів, до яких причетні громадяни держави-учасниці або держави, що визнала юрисдикцію МКС, або злочинів, вчинених на території цієї держави, та доходить висновку, що існують обґрунтовані підстави для здійснення розслідування. Таку інформацію можуть надати фізичні особи, міжурядові або неурядові організації або будь-які інші надійні джерела.» [27]

Окрему увагу варто приділити координації між самими НУО, які працюють у сфері документування порушень міжнародного гуманітарного та прав людини. Ця взаємодія потрібна для уникнення дублювання зусиль, суперечностей у висновках, перевантаження жертв повторними інтерв'ю та задля вироблення єдиних підходів до етики, верифікації інформації й безпеки даних. Таку координацію часто забезпечують міжорганізаційні платформи, коаліції або тематичні альянси, які узгоджують стандарти роботи, розподіляють сфери відповідальності та проводять спільні тренінги й адвокаційні кампанії.

Таким чином, ефективна координація між НУО, слідчими органами й судами, а також між самими організаціями громадянського суспільства є критично важливою умовою для створення надійної доказової бази, просування

справедливості та зміцнення довіри до механізмів відповідальності за міжнародні злочини.

Методологічні виклики роботи НУІ у сфері документування міжнародних злочинів є складними, багатошаровими та залежать як від правового контексту, так і від практичних умов конфлікту. Одним із ключових викликів є забезпечення достовірності, точності та надійності зібраної інформації. НУІ часто працюють в умовах обмеженого доступу до місця подій, покладаючись на свідчення очевидців, відео з соціальних мереж, супутникові знімки та інші відкриті джерела. Проте зібрані дані потребують ретельної перевірки: верифікації, геолокації, хронологічного узгодження та аналізу метаданих. Без цього вони не можуть бути використані як потенційні докази у національних чи міжнародних судах. Іншим важливим викликом є відсутність уніфікованих стандартів роботи, особливо серед різних організацій, що працюють у межах однієї країни чи тематики. Нерідко спостерігається дублювання зусиль або використання різних протоколів документування, що ускладнює узгодження інформації, зменшує ефективність роботи та може призвести до розбіжностей у висновках. Окрім того, багато НУІ не мають достатньої технічної спроможності чи ресурсів для дотримання міжнародних стандартів, наприклад Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations або принципів chain of custody (ланцюга збереження доказів).

Особливий виклик становить етична сторона роботи. Спілкування з потерпілими, збір свідчень у зоні бойових дій чи в середовищі травматизованих людей потребує дотримання високих стандартів інтерв'ювання, захисту персональних даних, а також запобігання повторній травматизації. У багатьох випадках постраждалі не готові надавати свідчення з юридичною метою, тому НУІ мають балансувати між прагненням зафіксувати злочин і дотриманням прав людини та етичних норм. Окрему складність становить інституційна взаємодія. Не всі слідчі або прокурори готові чи мають змогу використовувати матеріали НУІ у кримінальних провадженнях. Через це важливо налагоджувати чітку співпрацю з

офіційними структурами, розуміючи їхні процедурні вимоги та правову специфіку. Також складнощі виникають у питаннях юридичної кваліфікації зібраних фактів, особливо якщо йдеться про класифікацію злочинів відповідно до міжнародного кримінального права. Нарешті, значним викликом є підтримка стійкості та безпеки працівників НУІ, які часто працюють під психологічним навантаженням, у ризикованих умовах або навіть під загрозою переслідувань. Це вимагає інституційної підтримки, системи самозахисту, стабільного фінансування та професійної підготовки команд.

Крім того, одна з головних проблем - забезпечення об'єктивності та достовірності інформації. В умовах активних бойових дій, як на Сході України після 2014 року або під час повномасштабного вторгнення Росії в 2022 році, доступ до місць подій часто обмежений. НУО змушені працювати з другорядними джерелами: свідченнями біженців, фотографіями з соцмереж, даними з відкритих джерел (OSINT). Проте такі матеріали можуть бути сфальсифіковані або вирвані з контексту. Наприклад, Міжнародна правозахисна організація Global Rights Compliance спільно з проектом The Reckoning Project у своєму звіті вказують на наявність та “поглиблений аналіз “інформаційних алібі” — особливої форми дезінформації, що використовується Російською Федерацією у збройних конфліктах.” Також тут визначено, що “Інформаційні алібі передбачають поширення на випередження неправдивої інформації, яка має на меті зняти відповідальність за злочини, вчинені фактичним винуватцем або державою-виконавцем. Створюючи ці оманливі наративи, Росія прагне звільнити своє керівництво від відповідальності й маніпулювати інформаційним ландшафтом на свою користь. Ця тактика становить цинічне перетворення пропагандистської риторики на зброю в рамках ширшої військової стратегії Росії.”[28] Європейські неурядові організації, такі як Bellingcat, розробили методики перехресної перевірки даних, але їхнє застосування вимагає технічних навичок та ресурсів, яких часто не вистачає місцевим активістам.

Методологія Bellingcat базується на системному підході до збору, перевірки та аналізу цифрових слідів, залишених у відкритому доступі - відео, фотографій, текстів, геолокації, коментарів, метаданих тощо. Основною особливістю платформи є поєднання журналістських, аналітичних і юридичних підходів: команда аналітиків застосовує спеціалізовані цифрові інструменти, зокрема InVID для верифікації відео, Google Earth і Sentinel Hub для супутникового аналізу, інструменти зворотного пошуку зображень, плагіни браузерів для дослідження профілів у соцмережах і хронологічну реконструкцію подій. Завдяки таким технікам аналітики здатні визначити точне місце і час зйомки відео, підтвердити справжність зображеного контенту, ідентифікувати техніку або осіб на кадрах - усе це перетворює фрагменти інформації на структуровані та перевірені факти. Щоб такі дані були прийнятними для суду, Bellingcat працює з принципами, аналогічними до тих, які використовуються слідчими структурами: фіксація джерела інформації, збереження цифрових доказів у незміненому вигляді, ведення документації щодо кожного аналітичного кроку, а також забезпечення прозорості методології [29]. Наприклад, у розслідуванні збиття літака MH17 над Донбасом у 2014 році Bellingcat зміг за допомогою зображень з ВКонтакте та інших соцмереж простежити маршрут установки «Бук», що належала російським військам, підтвердити її переміщення і надати докази, які згодом були використані в офіційному кримінальному провадженні в Нідерландах. У співпраці з правозахисними організаціями та юристами, платформа також адаптує свої дані до вимог міжнародного гуманітарного та кримінального права - зокрема, у питаннях класифікації злочинів, контексту збройного конфлікту, ролі осіб, командної відповідальності тощо. Усе це дозволяє зробити матеріали не лише інформативними, а й юридично значущими [29]. Таким чином, діяльність Bellingcat демонструє, як у цифрову епоху платформи, які працюють з відкритими джерелами, можуть відігравати ключову роль у формуванні доказової бази для розслідування міжнародних злочинів, доповнюючи офіційні розслідування, і навіть ініціюючи

судові процеси. Їхній досвід вже став основою для нових підходів до OSINT-доказів у судовій практиці, зокрема в рамках.

Робота в зонах конфлікту пов'язана з ризиком для життя як членів НУО, так і тих, хто надає інформацію. Доволі очевидними є ситуації, коли українські організації неодноразово стикалися з погрозами з боку окупаційних сил, що призводило до необхідності евакуації співробітників або переходу на «підпільні» методи роботи. Крім того, зберігання конфіденційності даних є критичним: витік інформації може загрожувати свідкам. Це потребує використання зашифрованих каналів зв'язку та спеціалізованого програмного забезпечення, що не завжди доступне.

Більшість НУО залежать від грантового фінансування, яке часто має короткостроковий характер. Це ускладнює планування довгострокових проєктів, таких як моніторинг тривалих конфліктів. Навіть добре зарекомендовані організації стикаються з труднощами у підтримці стабільної роботи через непередбачуваність фінансування. В Україні після 2022 року зростання кількості міжнародних донорів частково вирішило цю проблему, проте конкуренція за ресурси залишається високою. Тут варто звернути увагу на нещодавні новини про масштабне припинення фінансування USAID адміністрацією Дональда Трампа, що призвело до зупинки роботи багатьох українських неурядових організацій, які займалися розслідуванням міжнародних злочинів. У судовій заяві адміністрації Трампа також вказано про те, що “було припинено дію близько 4100 державних грантів і збережено близько 2700 державних грантів.” [30]

Документування травматичних подій потребує дотримання етичних стандартів, щоб уникнути ретравматизації постраждалих. Наприклад, повторні опитування жертв сексуального насильства можуть завдати психологічної шкоди. Українські НУО часто не мають достатньої підготовки для роботи з такими категоріями свідків, що призводить до неефективного використання їхніх свідчень у судах.

Отже, методологічні виклики роботи НУІ є комплексними і вимагають системної відповіді - через навчання, уніфікацію стандартів, зміцнення співпраці з державними структурами, міжнародну підтримку та професіоналізацію галузі. Лише в такий спосіб неурядові організації зможуть продовжувати виконувати свою ключову роль у досягненні правосуддя.

Складність полягає в тому, що методологічні та правові виклики тісно переплетені. Наприклад, нестача ресурсів для навчання працівників НУО міжнародним стандартам документування (методологічна проблема) призводить до того, що зібрані дані не відповідають критеріям допустимості в судах (правова проблема). Також політична неможливість притягнення винних до відповідальності знижує мотивацію НУО інвестувати в дорогі технології верифікації даних.

Український контекст демонструє, як війна впливає на цю взаємодію. З одного боку, міжнародна підтримка (наприклад, через Європол або програми ЄС) допомагає впроваджувати сучасні методики. З іншого - масштаби злочинів (депортації, знищення інфраструктури) перевантажують можливості місцевих організацій. Іноді українські НУО змушені вибирати між оперативним документуванням для публікації в ЗМІ (що підвищує свідомість, але не завжди корисне для судів) та детальним збором доказів за кримінально-процесуальними стандартами.

Коаліції «П'ята ранку» (5am Coalition) та «Трибунал для Путіна» (T4P) є яскравими прикладами об'єднання українських і міжнародних неурядових організацій, які спільно працюють над документуванням міжнародних злочинів, скоєних внаслідок збройної агресії російської федерації проти України. Обидві ініціативи відіграють важливу роль у зборі, перевірці та систематизації доказів воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду, спрямовуючи свої зусилля на досягнення справедливості через національні та міжнародні правові механізми [31].

Коаліція «П'ята ранку» була створена у березні 2022 року, буквально в перші тижні повномасштабного вторгнення, й об'єднала понад 30 правозахисних організацій, включаючи Центр прав людини ZMINA, Українську Гельсінську спілку з прав людини (УГСПЛ), Центр громадянських свобод, та інші. Назва коаліції символічна - саме о п'ятій ранку 24 лютого 2022 року почалася атака на Україну. Головною метою коаліції стало об'єднання зусиль українських правозахисних НУО для фахового, системного та скоординованого документування фактів воєнних злочинів, злочинів проти людяності та інших порушень міжнародного гуманітарного права, скоєних на території України. Цілю об'єднання було створення єдиної системи збору й обробки даних про порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права [31].

До складу коаліції увійшли провідні українські правозахисні організації, зокрема Центр прав людини ZMINA, Українська Гельсінська спілка з прав людини, Центр громадянських свобод, Truth Hounds, Харківська правозахисна група, та інші. Коаліція діє як платформа координації, яка дозволяє уникати дублювання роботи, обмінюватися методиками, досвідом і зібраними матеріалами, а також дотримуватись єдиних міжнародних стандартів документування, включаючи Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations.

Учасники «П'ятої ранку» здійснюють фіксацію порушень через польові місії, дистанційне інтерв'ювання свідків, аналіз відкритих джерел, супутникові знімки та цифрові докази [31]. Окрему увагу коаліція приділяє безпеці постраждалих та конфіденційності даних, а також підготовці звітів, які передаються в Офіс Генерального прокурора України, міжнародні судові інстанції, спеціальні місії ООН, ОБСЄ та інші організації, що мають юрисдикцію або повноваження щодо розслідування воєнних злочинів. У рамках коаліції використовуються сучасні методики OSINT, стандарти документування за Berkeley Protocol та інші міжнародно визнані підходи, що дозволяє надавати зібрані матеріали до

Міжнародного кримінального суду, Європейського суду з прав людини та національних слідчих органів [11].

Таким чином, коаліція «П'ята ранку» є унікальним прикладом скоординованої відповіді громадянського суспільства на збройну агресію, яка поєднує високий рівень професійної експертизи, цифрові інновації та правозахисні цінності заради документування істини, досягнення справедливості та захисту прав людини в умовах війни.

Ініціатива «Трибунал для Путіна» (Т4Р) є ще ширшим об'єднанням понад 30 українських і міжнародних організацій, яке функціонує як спільна база даних доказів агресії, створена для майбутнього судового переслідування керівництва РФ, включаючи Володимира Путіна, за злочин агресії. Вона поєднує правозахисників, юристів, аналітиків, медіа-фахівців і цифрових волонтерів для створення комплексної картини відповідальності на найвищому рівні. Т4Р не лише фіксує факти злочинів, а й займається адвокацією на міжнародному рівні, наполягаючи на створенні спеціального трибуналу для притягнення до відповідальності російського політичного та військового керівництва. Обидві коаліції активно взаємодіють з Офісом Генерального прокурора України, міжнародними організаціями, слідчими місіями ООН і Європейського Союзу, що підкреслює їхнє правове значення. Їхня діяльність спрямована не лише на правосуддя, але й на збереження історичної правди та відновлення справедливості для жертв збройного конфлікту.

Таким чином, «П'ята ранку» та «Трибунал для Путіна» є прикладами ефективної громадської взаємодії в умовах війни, що поєднує високий рівень фаховості, цифрові інновації та правову відповідальність у боротьбі за справедливість на міжнародному рівні.

Поширення експертизи неурядових організацій (НУО) на офіційні слідчі органи та судову систему в Україні є важливим процесом зміцнення спроможності держави ефективно реагувати на виклики, пов'язані з розслідуванням і

переслідуванням міжнародних злочинів. Завдяки багаторічному досвіду роботи в сфері прав людини, міжнародного гуманітарного права (МГП) та цифрових розслідувань, українські НУО відіграють провідну роль у передачі практичних знань, методик і сучасних підходів працівникам органів слідства, прокуратури, безпеки та суддівського корпусу. Зокрема, представники таких організацій, як Truth Hounds, Центр прав людини ZMINA, Українська Гельсінська спілка з прав людини та Центр громадянських свобод, проводили численні тренінги з методик відкритого джерелевого розслідування (OSINT) для співробітників Служби безпеки України, Національної поліції, військової прокуратури та Офісу Генерального прокурора. Ці навчальні заходи були спрямовані на підвищення рівня фахової підготовки щодо верифікації цифрових доказів, аналізу супутникових знімків, геолокації відео, роботи з даними соціальних мереж та правильного документування фактів із дотриманням стандартів допустимості доказів. Крім того, українські правозахисники та юристи брали активну участь у навчанні суддів з питань міжнародного гуманітарного права, включно з класифікацією збройних конфліктів, визначенням воєнних злочинів, відповідальністю командирів та застосуванням принципу пропорційності. Такі ініціативи часто реалізовувались у співпраці з міжнародними партнерами, включаючи Міжнародну комісію юристів, МКЧХ, ЄС та Раду Європи.

Тренінги та навчальні програми, які проводяться для працівників Служби безпеки України, Національної поліції, прокурорів та суддів, а також для представників неурядових ініціатив (НУІ), відіграють важливу роль у посиленні спроможності держави документувати, розслідувати та переслідувати міжнародні злочини, скоєні в умовах війни. Такі програми проводяться як українськими правозахисними організаціями, так і в партнерстві з міжнародними експертами, структурами ООН, Європейського Союзу та провідними академічними інституціями. Основною метою цих навчальних ініціатив є не лише підвищення професійної кваліфікації слідчих, прокурорів і суддів, але й створення єдиної

правової та етичної основи, яка забезпечить ефективну боротьбу з безкарністю. Особливу увагу в рамках тренінгів приділяють роботі з цифровими доказами, стандартам збирання інформації відповідно до міжнародного гуманітарного та кримінального права, використанню методів OSINT (розвідки з відкритих джерел), а також питанням захисту свідків, поводженню з постраждалими та міжсекторальній співпраці. Такі знання є критично важливими для правильної юридичної оцінки дій окупаційних сил, ведення міжнародно визнаних справ та, в перспективі, для притягнення до відповідальності російського керівництва і військових командирів. Водночас, навчальні програми для представників неурядових ініціатив дозволяють уніфікувати підходи до документування злочинів, підвищити якість аналітичної роботи, а також створити надійну основу для співпраці з офіційними органами слідства.

В умовах гібридної війни та обмеженого доступу до тимчасово окупованих територій, саме якісна, скоординована та правова робота всіх залучених суб'єктів стає гарантією того, що жоден злочин не залишиться безкарним. У глобальному контексті такі тренінги зміцнюють легітимність української позиції на міжнародній арені, демонструючи прихильність до стандартів верховенства права та дотримання прав людини навіть у найскладніших обставинах. З практичної точки зору, вони формують передумови для завершення війни не лише військовими, а й юридичними засобами - через створення умов для майбутніх судів, репарацій, відновлення справедливості та недопущення повторення злочинів. Таким чином, навчання правоохоронців, прокурорів і НУІ є важливим стратегічним компонентом національного спротиву та відновлення після перемоги.

Отже, завдяки цій взаємодії між громадянським сектором і державними інституціями вдалося не лише посилити юридичну грамотність правоохоронців у сфері міжнародного права, а й зміцнити довіру між секторами, сприяти інтеграції української системи правосуддя у міжнародний контекст і забезпечити практичну реалізацію принципів справедливості в умовах війни. Роль НУО у навчанні та

супроводі офіційних структур є прикладом того, як громадянське суспільство може підсилювати державу в процесі забезпечення верховенства права.

Відтак, діяльність НУО з документування міжнародних злочинів залишається незамінним інструментом боротьби за правосуддя, особливо в умовах, коли офіційні інституції бездіяльні. Проте для підвищення ефективності їхньої роботи необхідно подолати низку бар'єрів. Серед них: розробка уніфікованих методологічних стандартів (на кшталт протоколу Берклі), забезпечення стабільного фінансування, посилення правового захисту працівників та гармонізація національних законодавств із міжнародними нормами. Український досвід, зокрема після 2022 року, надає унікальні дані для аналізу цих проблем, які можуть стати основою для вдосконалення глобальних механізмів підзвітності.

2.2. Безпекові та етичні ризики документування

Документування міжнародних злочинів неурядовими організаціями (НУО) є критично важливим інструментом для забезпечення правосуддя, підтримки постконфліктного відновлення та запобігання повторенню насильства. Проте ця діяльність супроводжується значними безпековими та етичними ризиками, які потребують ретельного аналізу. Використання даних з європейських та українських досліджень дозволяє окреслити універсальні та специфічні виклики, пов'язані з документуванням воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду.

Безпекові ризики для працівників НУО та їхніх джерел є одним із найбільш гострих аспектів їхньої діяльності. У зонах активних конфліктів, таких як на Сході України після 2014 року або під час повномасштабного вторгнення Росії в 2022 році, збільшується ймовірність фізичних нападів, викрадень або вбивств. Наприклад, звіти українських організацій, таких як «Центр громадянських свобод» або «Інформаційна спільнота «Схід-Схід»», вказують на систематичні спроби російських сил перешкоджати роботі активістів через загрози, кібератаки та

фізичне переслідування. Дослідження Європейського союзу (наприклад, роботи в рамках програми «Єврієст») підкреслюють, що НУО часто стають ціллю пропагандистських кампаній, спрямованих на дискредитацію їхньої роботи, що може призвести до втрати довіри з боку місцевого населення та міжнародних партнерів. Крім того, збір чутливих даних про злочини потребує захисту інформаційних систем. Кібербезпека стає критичною, оскільки зловмисники, пов'язані з державами-агресорами, атакують бази даних НУО для знищення або маніпулювання доказами. Український досвід демонструє, що після 2022 року кількість кібератак, в тому числі і на правозахисні організації, значно зростає. За даними Урядової команди реагування на комп'ютерні надзвичайні події CERT-UA, яка діє при Держспецзв'язку, в 2024 році опрацювала 4315 кіберінцидентів. Це на 69,8% більше, ніж роком раніше, коли кіберзлочинці атакували український кіберпростір 2541 раз. Це підтверджує необхідність інвестування в криптографічні технології, VPN-мережі та навчання персоналу [32].

Юридичні ризики також є суттєвими. Уряди країн, які вважаються причетними до злочинів, можуть використовувати законодавчі механізми для криміналізації діяльності НУО. Наприклад, у Білорусі або Росії закони про «іноземних агентів» обмежують роботу організацій, які отримують міжнародне фінансування. Україна, попри прогресивні зміни після Революції гідності, також стикається з проблемами: деякі НУО повідомляють про бюрократичні перешкоди у доступі до архівів або співпраці з правоохоронцями. Європейські дослідження (наприклад, роботи Гельсінкської спілки з прав людини) вказують, що відсутність чітких міжнародних протоколів щодо захисту правозахисників ускладнює їхню діяльність. Крім того, міжнародні організації, такі як Міжнародний кримінальний суд (МКС), часто покладаються на дані НУО, але не завжди можуть забезпечити їхню юридичну недоторканність. Це створює парадокс: з одного боку, документування критично для правосуддя, з іншого – самі документори опиняються у вразливому положенні.

Етичні дилеми документування включають питання згоди, конфіденційності та потенційного повторного травмування жертв. Наприклад, інтерв'ю з постраждалими від воєнних злочинів вимагає ретельного підходу до інформованої згоди, особливо в умовах, де культурні чи мовні бар'єри ускладнюють комунікацію. Багато жертв, особливо в сільській місцевості, не розуміють, як їхні свідчення будуть використовуватися, що може призвести до експлуатації їхньої уразливості. Як зазначено у посібнику Global Investigative Journalism Network (GIJN), дуже важливо чітко пояснити постраждалим, хто ви, з якою метою збираєте інформацію, як вона буде використана, а також ретельно проговорити можливі ризики участі, включно з питаннями цифрової безпеки та збереження анонімності.[33] Європейські ж експерти наголошують на важливості психологічної підтримки як для жертв, так і для документорів, які постійно стикаються з травматичними оповідями. Крім того, виникає питання анонімності: якщо дані передаються до міжнародних судів, конфіденційність може бути порушена через вимоги прозорості судових процесів. Це створює конфлікт між етикою захисту джерел та юридичними вимогами.

Маніпуляції та упередженість у документації – ще один етичний виклик. НУО, особливо ті, що працюють у політизованих умовах, можуть несвідомо надавати перевагу певним наративам, що впливає на об'єктивність зібраних даних. Наприклад, під час конфлікту на Донбасі деякі організації звинувачувалися у зосередженні уваги лише на злочинах, скоєних російськими силами, ігноруючи порушення з боку української армії. Це підкреслює дослідження ОБСЄ, яке зазначає, що частковість у документації може підірвати довіру до всієї системи правосуддя. Європейські науковці (наприклад, з Інституту міжнародних відносин у Гаазі) пропонують використовувати перехресну верифікацію даних через кілька джерел і залучення незалежних експертів для мінімізації упереджень. Український контекст також демонструє важливість включення локальних спільнот у процес

документування, що дозволяє уникнути колоніальних паттернів, коли зовнішні актори нав'язують свої інтерпретації.

Дослідження неурядових ініціатив роботи НУІ в Україні відіграють на сьогоднішній день ключову роль у документуванні міжнародних злочинів, скоєних під час збройної агресії російської федерації. Їхня діяльність не лише доповнює роботу офіційних слідчих органів, але й забезпечує збереження доказів для подальшого судового переслідування винних осіб.

Одним із провідних об'єднань у цій сфері є результати Коаліції «Україна. П'ята ранку» (5AM Coalition), яка об'єднує понад 30 правозахисних організацій, включаючи Центр прав людини ZMINA, Українську Гельсінську спілку з прав людини, Центр громадянських свобод та Truth Hounds. З моменту створення коаліції у березні 2022 року її учасники провели понад 220 польових місій та зібрали понад 5000 свідчень від постраждалих та свідків воєнних злочинів. Ці дані були передані до Офісу Генерального прокурора України та міжнародних судових інстанцій для подальшого розслідування та притягнення винних до відповідальності.

Робота «Трибунал для Путіна» (Т4Р) об'єднала понад 30 українських та міжнародних організацій та створила спільну базу даних доказів агресії, спрямовану на майбутнє судове переслідування керівництва РФ за злочин агресії. Т4Р не лише фіксує факти злочинів, але й займається адвокацією на міжнародному рівні, наполягаючи на створенні спеціального трибуналу для притягнення до відповідальності російського політичного та військового керівництва. Діяльність НУІ також включає проведення тренінгів та навчальних програм для представників офіційних слідчих органів та суддівського корпусу.

Зокрема, українські правозахисники та юристи проводили тренінги з міжнародного гуманітарного права для українських суддів, а також навчальні програми з методик відкритого джерелевого розслідування (OSINT) для співробітників Служби безпеки України, Національної поліції та військової

прокуратури.[34] Ці заходи сприяють підвищенню професійної кваліфікації правоохоронців та забезпечують ефективну боротьбу з безкарністю.

Таким чином, робота неурядових ініціатив у сфері документування міжнародних злочинів є невід'ємною складовою національної та міжнародної стратегії притягнення до відповідальності винних у воєнних злочинах, злочинах проти людяності та геноциді. Їхня діяльність не лише забезпечує збереження доказів, але й сприяє відновленню справедливості для жертв та зміцненню верховенства права в Україні.

2.3. Фінансові, ресурсні та організаційні обмеження

Фінансові, ресурсні та організаційні обмеження діяльності неурядових організацій (НУО), що документують міжнародні злочини, становлять значний виклик для ефективного виконання їх місії. Ці організації відіграють ключову роль у зборі доказів воєнних злочинів, злочинів проти людяності, геноциду та інших порушень міжнародного права, що мають вирішальне значення для забезпечення правосуддя, підзвітності та запобігання повторенню насильства. Однак їхня робота супроводжується численними труднощами, пов'язаними з обмеженим фінансуванням, нестачею ресурсів та організаційними бар'єрами, які потребують ретельного аналізу.

Фінансові обмеження є одним із найбільш критичних факторів, що впливають на діяльність НУО. Більшість неурядових організацій, особливо ті, що працюють у сфері документування міжнародних злочинів, залежать від зовнішніх джерел фінансування, таких як гранти міжнародних донорів, приватні пожертви або підтримка урядових програм. Ця залежність створює низку проблем. По-перше, фінансування часто має часові обмеження, що ускладнює довгострокове планування. Наприклад, за даними аналітиків, у 2021–2023 роках понад 3800 європейських НУО значною мірою залежали від грантів Європейського Союзу,

загальна сума яких сягала близько 7,4 мільярда євро. Водночас, через зміну політичних пріоритетів, посилення контролю з боку донорів та загальну нестабільність, багато організацій опинилися під загрозою скорочення фінансування, що викликає занепокоєння щодо їхньої подальшої діяльності.[35]

В Україні ситуація ще більш загострена через триваючу війну та нестабільність. Українські НУО, такі як «Центр громадянських свобод» або «Правозахисна група «Сихів» (СІЧ), змушені постійно шукати нові джерела фінансування, оскільки їхні бюджети, як і у більшості громадських організацій на 70–80% складаються з іноземної допомоги, яка може бути обумовлена політичними факторами.[36] По-друге, конкуренція за ресурси між НУО призводить до фрагментації зусиль. Організації змушені адаптувати свої програми під вимоги донорів, що іноді суперечить їхнім пріоритетам. Це створює ризик «донорської диктатури», коли НУО втрачають автономність у визначенні напрямків роботи. По-третє, обмежені фінансові можливості ускладнюють доступ до сучасних технологій, необхідних для документування злочинів. Наприклад, використання супутникових знімків, штучного інтелекту для аналізу даних або захищених цифрових платформ для зберігання інформації вимагає значних інвестицій, які часто недоступні для невеликих організацій. У контексті України, де з 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення Росії в 2022 році, обсяг інформації, яку необхідно обробляти, зріс в десятки разів, ця проблема стає ще більш гострою.

Ресурсні обмеження, окрім фінансів, включають нестачу кваліфікованих кадрів, технічних засобів та інфраструктури. Документування міжнародних злочинів вимагає високої експертизи у галузях права, кримінології, цифрової безпеки та психології, що ускладнює підбір персоналу. Європейські НУО часто стикаються з проблемою «витоку мозків», коли фахівці переходять у міжнародні організації або приватний сектор, де заробітна плата вища. В Україні ситуація ускладнюється мобілізацією та вимушеними переміщеннями населення через війну. Складно навіть приблизно поразхувати кількість працівників українських

НУО, які були змушені тимчасово призупинити роботу через перебування в зонах активних бойових дій або необхідність евакуації. Крім того, документування злочинів у зонах конфлікту вимагає фізичного доступу, що пов'язано з ризиком для життя співробітників. Організації, такі як «Truth Hounds», які працюють на передовій, змушені витратити значні кошти на забезпечення безпеки, включаючи бронезилети, навчання з мінімізації ризиків та страхування. Технічні ресурси також є критичним аспектом. Для збору доказів необхідні якісні камери, аудіозаписи, GPS-обладнання та інструменти для верифікації інформації. Однак у багатьох НУО у Східній Європі доступ до необхідного технічного обладнання обмежений, що знижує якість зібраних даних і створює ризики їх втрати або компрометації. В Україні, де багато злочинів документуються в умовах обстрілів або відсутності інтернету, технічні обмеження стають ще більш очевидними так само, як і відсутність стабільного електропостачання у прифронтових районах перешкоджає оперативному збереженню даних.

Організаційні обмеження стосуються внутрішньої структури НУО, координації між різними акторами та бюрократичних перешкод. Насамперед, багато НУО, особливо невеликі, стикаються з проблемою неефективного управління. Цілком логічно було б припустити, що відсутність професійних менеджерів, які могли б оптимізувати процеси, призводить до неефективного використання ресурсів. В українському контексті це посилюється через брак навчальних програм для керівників НУО. Крім того, координація між різними організаціями часто ускладнена через конкуренцію, різні методики роботи або відсутність стандартизації. Наразі в Україні існує доволі багато НУО, які документують воєнні злочини, але лише частина з них синхронізує свої бази даних, що ускладнює створення єдиної картини для міжнародних судів.[37] Бюрократичні перешкоди також відіграють роль. У Європі НУО часто стикаються зі складними процедурами отримання дозволів на діяльність, особливо в країнах із авторитарними тенденціями, таких як Угорщина чи Польща. В Україні, незважаючи

на реформи останніх років, залишаються проблеми з реєстрацією, звітністю та митними процедурами для отримання гуманітарної допомоги. Зокрема, Фонд Східна Європа у своїх програмах наголошує на необхідності посилення інституційного потенціалу НУО, зокрема через подолання бюрократичних викликів, що стримують їхню діяльність у воєнний час. [38]

Важливим аспектом є також психологічне навантаження на працівників. Документування злочинів, пов'язаних з насильством, тортурами або вбивствами, призводить до емоційного вигорання та посттравматичного стресового розладу. За даними дослідження Zagoriy Foundation (2023), понад третина працівників благодійного сектору в Україні мають сформоване професійне вигорання, що пов'язане з високим рівнем стресу, емоційним виснаженням та недостатньою психологічною підтримкою. Особливо гостро ця проблема стоїть серед працівників НУО, які одночасно є жертвами війни, що посилює їхній психологічний тягар. [39]

В Україні, де багато волонтерів і працівників громадських організацій працюють у складних умовах, емоційне вигорання посилюється через відсутність балансу між роботою та особистим життям, низький рівень визнання та обмежений доступ до психологічної допомоги. Як зазначає портал ProStir.ua (2023), лише невелика частина працівників НУО має доступ до необхідної психологічної підтримки, що негативно впливає на їхню ефективність та ментальне здоров'я. [40].

Важливим фактором, який посилює фінансові, ресурсні та організаційні обмеження, є політичний контекст. У країнах, де уряд скептично ставиться до діяльності НУО, організації стикаються з додатковими перешкодами. Наприклад, в Угорщині прийняті закони про «боротьбу з іноземним впливом» обмежують доступ НУО до фінансування з-за кордону. В Україні, попри підтримку громадянського суспільства після Революції Гідності, окремі політичні групи продовжують дискредитувати діяльність НУО, звинувачуючи їх у «продажності» іноземним донорам. Це створює додатковий тиск на організації, змушуючи їх витрачати ресурси на захист своєї репутації. Крім того, міжнародні злочини часто мають

транснаціональний характер, що вимагає від НУО співпраці з іноземними партнерами, але політичні розбіжності між країнами можуть перешкоджати такій координації. Наприклад, діяльність російських НУО, таких як «Меморіал», була практично паралізована через законодавчий тиск, що ускладнює обмін інформацією з українськими колегами. Водночас, українські організації, такі як «Центр громадянських свобод», активно працюють над тим, щоб передавати документовані докази до Міжнародного кримінального суду, але цей процес вимагає значних адміністративних зусиль і знань міжнародного права.

Технологічний прогрес, з одного боку, надає нові інструменти для документування злочинів (наприклад, блокчейн для захисту даних, штучний інтелект для аналізу великих масивів інформації), але з іншого - вимагає від НУО постійного оновлення навичок та інфраструктури. Європейські організації, такі як «Bellingcat», демонструють успішні приклади використання відкритих даних і цифрових технологій, проте їхній досвід важко масштабувати в умовах обмежених ресурсів [29]. В Україні, де багато НУО почали використовувати дрони для зйомки наслідків обстрілів або 3D-моделювання для фіксації зруйнованих будівель, технологічні інновації стають необхідністю, але їх впровадження вимагає фінансування та підготовки кадрів. Як зазначає щорічний звіт Digital Security Lab Ukraine за 2024 рік, «DSLUI підтримала понад 80 українських громадських організацій, провела 20 навчальних сесій і надала 353 консультації з цифрової безпеки, що свідчить про гостру потребу у фаховій підтримці через низький рівень внутрішніх спеціалістів у НУО». Це підтверджує висновок їхнього дослідження 2023 року про те, що лише 10% українських НУО мають власних спеціалістів з кібербезпеки, що робить їх вразливими до хакерських атак. [41].

Культурні та мовні бар'єри також впливають на ефективність документування. Наприклад, збір свідчень від жертв вимагає володіння місцевими діалектами або розуміння культурних особливостей, що може бути проблемою для міжнародних НУО. В Україні, де частина населення розмовляє російською або

регіональними мовами, це створює додаткові труднощі для організацій, які працюють із західними партнерами. Крім того, довіра до НУО серед місцевого населення може бути низькою через історичний досвід або дезінформацію. Наприклад, досі існує поширена думка серед мешканців Сходу України, що неурядові організації, які займаються документуванням злочинів, діють переважно в інтересах Заходу, що суттєво ускладнює процес збору свідчень і створює додаткові бар'єри для об'єктивного відображення подій

Отже, фінансові, ресурсні та організаційні обмеження НУО, що документують міжнародні злочини, є багатоаспектними та взаємопов'язаними. Вони вимагають комплексних рішень, включаючи збільшення сталого фінансування, інвестиції в технології, підготовку кадрів, поліпшення координації між організаціями та державними органами, а також подолання політичних та культурних бар'єрів. Досвід українських НУО, які працюють в умовах повномасштабної війни, надає унікальні інсайти для розуміння цих викликів та пошуку шляхів їх подолання. Подальші дослідження мають зосередитись на розробці механізмів підтримки таких організацій, зокрема через створення міжнародних фондів, спеціалізованих тренінгових програм та юридичних інструментів для захисту їхньої діяльності.

РОЗДІЛ 3. НАЙКРАЩІ ПРАКТИКИ ДОКУМЕНТУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ: ДОСВІД ТА ІННОВАЦІЇ

3.1. Досвід міжнародних неурядових організацій у документуванні воєнних злочинів

Діяльність міжнародних неурядових організацій (НУО) у документуванні воєнних злочинів є одним із найважливіших механізмів забезпечення правосуддя в умовах сучасних конфліктів. Ці організації, такі як Amnesty International, Human Rights Watch, Міжнародна федерація прав людини (FIDH) чи український Центр громадянських свобод, виконують роль незалежних спостерегачів, збираючи докази, фіксуючи порушення та створюючи основу для міжнародних та національних судових процесів. Їхня робота не лише допомагає викрити винних, але й формує історичну пам'ять, сприяє відновленню прав жертв та запобігає повторенню злочинів. У контексті російської агресії проти України досвід НУО набуває особливого значення, оскільки саме вони часто стають першими, хто фіксує злочини в умовах обмеженого доступу до окупованих територій. Аналіз їхньої діяльності дозволяє зрозуміти, як недержавні актори інтегруються в систему міжнародного права, які інструменти використовують та з якими викликами стикаються. В цілому, документування воєнних злочинів НУО є комплексним процесом, який поєднує правові, технологічні, етичні та політичні аспекти, а його ефективність безпосередньо впливає на боротьбу з безкарністю.

Методологія документування, яку застосовують НУО, ґрунтується на міжнародних стандартах, таких як Протокол Берклі або Керівні принципи ООН щодо ефективного розслідування. Важливим елементом є використання відкритих джерел даних (OSINT). Наприклад, під час конфлікту в Сирії організація Syrian Archive аналізувала відео з соцмереж, супутникові знімки та свідчення очевидців

для створення хронології подій. Українські НУО, такі як «Truth Hounds» або «Інформаційний спротив», активно застосовують OSINT для фіксації руху російських військ, руйнувань цивільної інфраструктури або злочинів проти цивільного населення. Проте європейські експерти (наприклад, К. Сассолі) зазначають, що OSINT має обмеження: наприклад, неможливість ідентифікувати конкретних виконавців без додаткових свідчень.[4] Тому НУО комбінують його з традиційними методами: інтерв'ю зі свідками, експертиза місць злочинів, співпраця з місцевими активістами. Так, більшість НУО розробляє систему опитувань переселенців із окупованих територій або постраждалих внаслідок російської агресії, яка враховує не лише юридичні, а й психологічні аспекти роботи з постраждалими.

Однією з ключових проблем, з якими стикаються НУО, є безпека. Збір доказів у зонах активних бойових дій пов'язаний із ризиком для життя працівників та свідків. Наприклад, під час розслідувань у М'янмі організація Fortify Rights зіткнулася з переслідуваннями з боку військового режиму, а в Україні російські окупаційні війська неодноразово блокували доступ до місць масових убивств, як у Бучі чи Ізюмі. Європейські НУО, такі як Conflict Armament Research, розробили протоколи дистанційного документування, включаючи захищені канали зв'язку та шифрування даних. Український досвід показує, що локальні ініціативи, такі як створення мережі «військових кореспондентів» серед цивільного населення, дозволяють збирати інформацію навіть під обстрілами. Проте, як зазначає правозахисниця О. Матвійчук [7], безпека свідків залишається критичною: багато з них побоюються помсти, особливо якщо злочинці продовжують контролювати території. Тому НУО співпрацюють із міжнародними організаціями (наприклад, Місією ООН з прав людини) для евакуації постраждалих та забезпечення їхнього захисту.

Юридична валідність доказів, зібраних НУО, є предметом дискусій у міжнародному праві. Хоча Статут Міжнародного кримінального суду (МКС) не

забороняє використання матеріалів від НУО, їхня допустимість залежить від дотримання критеріїв достовірності та незалежності. Наприклад, у справі про злочини в Дарфурі МКС відхилив частину доказів від НУО через недостатню перевірку джерел.[42] Деякі науковці пропонують стандартизацію методів документування: створення єдиних форм записів, використання блокчейну для фіксації часових міток, аудіовізуальна фіксація інтерв'ю. Українські організації, такі як Українська Гельсінська спілка, вже впроваджують подібні підходи, створюючи бази даних із захищеним доступом для правоохоронців. Важливу роль у легалізації доказів НУО відіграє їхня співпраця з офіційними слідчими органами. Наприклад, у Німеччині справи про злочини в Сирії базуються на матеріалах Syrian Center for Media and Freedom of Expression, які передаються через Eurojust. [43]

Етичні аспекти документування залишаються однією з найскладніших тем. НУО мають балансувати між правом суспільства на знання правди та приватним життям жертв. Публікація фото чи відео з місць злочинів може призвести до ревіктивізації постраждалих або використання матеріалів пропагандою. Наприклад, під час війни в Югославії деякі ЗМІ сенсаційно висвітлювали звірства, що викликало критику з боку правозахисників. Європейські стандарти (наприклад, Рекомендації Ради Європи щодо висвітлення конфліктів) вимагають дотримання принципу «не нашкодити». Українські НУО також дотримуються цього принципу та розробляють етичні кодекси, де забороняється публікувати імена свідків без згоди чи деталі, що можуть ідентифікувати жертв сексуального насильства. Однак, в умовах інформаційної війни з Росією, де кожен доказ стає зброєю, дотримання таких принципів ускладнюється. Це вимагає постійного діалогу з міжнародними експертами для адаптації етичних норм до нових реалій.

Технологічні інновації радикально змінюють підходи до документування. Використання штучного інтелекту для аналізу великих масивів даних (наприклад, розпізнавання облич у відео), 3D-моделювання місць злочинів чи застосування блокчейну для захисту цифрових доказів від модифікації - це лише декілька

прикладів. Українська платформа «Дія» дозволяє цивільним у режимі реального часу надсилати фото та відео злочинів, які автоматично геотегаються та зберігаються в захищеному хмарному сховищі (через чатбот Євсрог). Європейські організації, такі як Forensic Architecture, використовують аналіз супутникових знімків і балістичне моделювання для реконструкції подій, як-от бомбардування Маріуполя.[44] Проте надмірна технологізація несе ризики: алгоритми можуть відтворювати упередження або ігнорувати культурний контекст. Наприклад, автоматичний аналіз текстів свідчень може не врахувати мовні нюанси, важливі для кваліфікації злочинів. Тому НУО поєднують технології з «ручною» перевіркою даних.

Фінансування та ресурсні обмеження - ще один виклик для НУО. Більшість організацій залежать від грантів, пожертв або підтримки урядів, що робить їхню діяльність нестабільною. Наприклад, після скорочення бюджетів ЄС на гуманітарні програми у 2020-х частина проектів з документування в Лівії була закрита. Українські НУО, такі як «Правозахисна ініціатива», стикаються з подібними труднощами, особливо під час триваючої війни, коли донори перенаправляють кошти на термінову допомогу. Брак довгострокового фінансування призводить до втрати експертного потенціалу: фахівці переходять у комерційний сектор. Європейські ініціативи намагаються вирішити цю проблему, але їхніх ресурсів недостатньо для глобального охоплення.

Політичний тиск та дискредитація - частий інструмент держав, які вчиняють злочини. Росія, наприклад, систематично звинувачує західні НУО у «антивладній пропаганді», а їхні звіти називає фейками. Це є частиною масштабної інформаційної кампанії Кремля, що фінансується державою на рекордному рівні: у 2025 році витрати Росії на пропаганду, спрямовану переважно на Україну, склали 1,4 мільярда доларів.[45] За словами представника Служби зовнішньої розвідки України Олега Александрова, російська пропаганда тепер працює через багаторівневу систему, включно з анонімними партизанськими медіа, телеграм-

каналами та підставними інфлюенсерами, які ретранслюють кремлівські наративи під виглядом альтернативних джерел правди.[45] У відповідь організації, такі як Bellingcat, Truth Hounds, Global Rights Compliance та ряд інших публікують детальні методики збору даних, щоб підвищити прозорість. Вищевказані українські НУО активно використовують соцмережі для розвінчання російської дезінформації, що значно підвищило довіру до їхніх матеріалів на міжнародному рівні. Проте політизація документування може підривати об'єктивність: деякі НУО ненавмисно стають інструментом інформаційних війн. Тому критично важливим є збереження нейтралітету та дотримання міжнародних стандартів.

Співпраця між НУО та міжнародними інституціями - ключовий чинник у боротьбі з безкарністю. Наприклад, матеріали, зібрані International Commission on Missing Persons, стали основою для обвинувачень у справі Слободана Мілошевича, експрезидента Сербії, якого звинувачували у злочинах проти людяності. В Україні Центр громадянських свобод співпрацює з МКС, передаючи докази злочинів російських військових. Європейські механізми, такі як Європейська слідча група з України, інтегрують дані від НУО у свої розслідування. Однак фрагментація міжнародного права ускладнює цю співпрацю: наприклад, різні суди можуть вимагати різних форматів доказів. Вирішення цієї проблеми вимагає гармонізації протоколів документування, як це пропонують у рамках Ініціативи ЄС щодо спільного правосуддя. Рада асоціації також привітала угоду між правовими експертами щодо технічних документів, які закладають підвалини до створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. [46]

1. Попередній збір доказів («pre-investigative evidence»)

Багато звітів НУО стають початковою базою для офіційних розслідувань.

Вони часто:

- першими фіксують воєнні злочини або порушення прав людини;
- називають імена, місця та події, які пізніше перевіряються прокурорами чи судами;

- надають хронологію та контекст, яких може не бути в державних звітах.

2. Джерело фактичної інформації

Деякі суди (особливо міжнародні) можуть посилалися на звіти НУО як на:

- допоміжні матеріали, що підтверджують певні обставини (наприклад, масштаб насильства, контекст подій);
- аналітичні документи, що описують системність порушень, типи зброї, тактику військ тощо.

Історична роль НУО у формуванні правової пам'яті також заслуговує уваги. Архіви, створені організаціями, як-от Музей Голокосту в США чи Український інститут національної пам'яті, стають джерелами для істориків та засобом протидії запереченню злочинів. Наприклад, звіти НУО про російські злочини в Україні вже сьогодні використовуються для розробки навчальних програм та виставок. Проте знов-таки, інструменталізація пам'яті в політичних цілях може спотворити історичну правду. Тому НУО мають залишатися незалежними від будь-яких ідеологій, фокусуючись на фактах.

Світовий досвід демонструє, що НУІ відіграють важливу роль у документуванні міжнародних злочинів, особливо в умовах, коли державні механізми правосуддя ослаблені або мають обмежений доступ до зони конфлікту. Першим прикладом може стати Сирія, де функціонує Syrian Archive. Syrian Archive як незалежна правозахисна ініціатива, яка займається збором, збереженням та верифікацією цифрових доказів воєнних злочинів у країні. Організація використовує методи OSINT для аналізу відео з соціальних мереж, супутникових знімків і новин, щоб ідентифікувати обстріли, використання хімічної зброї та атаки на цивільну інфраструктуру. Матеріали Syrian Archive використовувалися як докази у справах, які розглядалися національними судами Німеччини та Франції. [47]

Організація Myanmar Witness - це ініціативна програма, яка підтримувана Центром прав людини в Лондоні та фокусується на зборі відкритих доказів

порушень прав людини з боку військової хунти в М'янмі. Завдяки детальному аналізу відео, метаданих і геолокації, Myanmar Witness змогла підтвердити численні випадки насильства проти цивільного населення та атак на протестувальників. Інформація зібрана організацією лягла в основу розслідувань Ради ООН з прав людини. [48]

В Судані функціонує Human Rights Watch та Amnesty International. Під час конфлікту в Дарфурі Human Rights Watch та Amnesty International задокументували численні випадки масових вбивств, катувань і зґвалтувань, що зрештою стали основою для відкриття справ у Міжнародному кримінальному суді проти тодішнього президента Омара аль-Башира. Частина доказів була зібрана шляхом інтерв'ювання свідків у таборах біженців у Чаді, а також через дистанційний аналіз супутникових зображень.

Comisión de la Verdad (Комісія правди) у рамках мирного процесу в Колумбії після десятиліть збройного конфлікту як неурядова організація відіграла важливу роль у фіксації свідчень жертв, документуванні зникнень, масових вбивств і насильства з боку усіх сторін конфлікту. Завдяки такій спільній роботі державних та неурядових структур було створено звіт Комісії правди, який став основою для формування політики перехідного правосуддя.

Після геноциду 1994 року в Руанді організація African Rights опублікувала серію звітів про масштабність злочинів, заснованих на свідченнях очевидців та вивченні масових поховань. Її дослідження допомогли не лише в історичному осмисленні трагедії, але й стали доказовою базою для Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди (ICTR).

Дані приклади підтверджують, що незалежні правозахисні організації, завдяки своїй мобільності, експертності та довірі з боку населення, здатні суттєво доповнити або навіть ініціювати процеси міжнародного правосуддя. Українські НУО, що працюють сьогодні в контексті війни, є частиною цієї глобальної традиції та мають потенціал стати прикладом для інших країн.

Окремо слід розглянути вагомість ролі універсальної юрисдикції в контексті досвіду міжнародних неурядових організацій у документуванні воєнних злочинів.

Універсальна юрисдикція є принципом міжнародного права, який дозволяє державам переслідувати осіб за найтяжчі злочини - такі як воєнні злочини, злочини проти людяності, геноцид - незалежно від місця їх вчинення та громадянства підозрюваного чи жертви. Цей принцип стає особливо важливим, коли національні системи правосуддя не можуть або не хочуть здійснювати ефективне розслідування та притягнення до відповідальності. Яскравим прикладом застосування універсальної юрисдикції є справа російського неонациста Яна Петровського, також відомого як Воїслав Торден, одного з лідерів диверсійно-штурмової розвідувальної групи «Русич». У 2014 році це угруповання брало участь у бойових діях на сході України, зокрема в нападі на українських військових поблизу селища Щастя Луганської області, внаслідок чого загинули 22 бійці батальйону «Айдар», а ще четверо були поранені. Після цього Петровський поширював фотографії загиблих та поранених українських солдатів, що свідчить про його участь у воєнних злочинах [49].

У липні 2023 року Петровський був затриманий у Фінляндії на запит України про екстрадицію. Однак фінський суд відмовив у видачі, посилаючись на можливі порушення прав людини в українських місцях утримання під вартою. Незважаючи на це, фінські правоохоронні органи вирішили притягнути Петровського до відповідальності за принципом універсальної юрисдикції. У березні 2025 року Окружний суд Гельсінкі засудив його до довічного ув'язнення за чотири пунктами звинувачення у воєнних злочинах, зокрема за вбивство пораненого солдата, каліцтво іншого та поширення принизливих зображень загиблих [59]. Цей випадок є першим в історії Фінляндії, коли громадянина іншої держави було засуджено за воєнні злочини, вчинені за межами країни, що підкреслює важливість універсальної юрисдикції у боротьбі з безкарністю за найтяжчі злочини. Він також демонструє, як міжнародне співтовариство може ефективно реагувати на

порушення міжнародного гуманітарного права, навіть коли національні системи правосуддя стикаються з обмеженнями [49].

Універсальна юрисдикція стає дедалі важливішим інструментом у боротьбі з безкарністю за злочини, скоєні в Україні під час збройної агресії Російської Федерації. За цим принципом держави можуть розслідувати й переслідувати воєнні злочини, злочини проти людяності чи геноцид, незалежно від місця їх вчинення, національності жертв або підозрюваних. З огляду на це, українські та міжнародні правозахисні організації дедалі частіше використовують універсальну юрисдикцію як інструмент притягнення до відповідальності осіб, які скоїли злочини на території України, але не перебувають у межах досяжності українського правосуддя або Міжнародного кримінального суду. Після 2014 року, а особливо після початку повномасштабної війни у 2022-му, низка неурядових ініціатив почали співпрацю з прокуратурами третіх країн - насамперед у Європі - задля відкриття національних проваджень за фактами порушення міжнародного гуманітарного права. Зокрема, Німеччина, Нідерланди, Швеція, Польща та Естонія уже розпочали окремі кримінальні розслідування, базуючись саме на принципі універсальної юрисдикції. Такі провадження зазвичай стосуються злочинів, скоєних проти цивільного населення, катувань, вбивств, зґвалтувань, депортацій або застосування заборонених методів ведення війни. Неурядові організації відіграють тут ключову роль: вони не лише документують докази відповідно до міжнародних стандартів, а й активно передають їх до відповідних правоохоронних органів інших країн, де ті можуть стати основою для відкриття справ. Часто це супроводжується адвокаційною роботою - кампаніями щодо ініціювання справ проти конкретних осіб, які потрапили на територію європейських країн або щодо яких існує міжнародна увага. Яскравим прикладом стала справа Яна Петровського з ДШРГ «Русич», якого не видали Україні, але засудили у Фінляндії саме за універсальною юрисдикцією. Подібні зусилля зараз зосереджуються і на інших ключових особах,

включаючи офіцерів, які брали участь у бомбардуваннях цивільної інфраструктури, або організували катівні в тимчасово окупованих регіонах України.

Ініціювання проваджень у третіх країнах також має стратегічне значення: воно посиляє чіткий сигнал, що відповідальність за міжнародні злочини є неминучою, навіть якщо винні особи тимчасово недосяжні. Водночас, такі процеси сприяють створенню міжнародного прецеденту, зміцнюють глобальну правову систему та запобігають тому, щоб держави-агресори уникали відповідальності внаслідок політичного захисту чи недосконалості правових механізмів.

Таким чином, активне використання механізмів універсальної юрисдикції є не лише правовим, але й моральним та політичним зобов'язанням перед жертвами війни. Воно забезпечує додатковий інструмент боротьби за справедливість, доповнюючи роботу МКС і національних органів України, та демонструє, що міжнародне право може й повинне працювати навіть у найскладніших геополітичних умовах.

3.2. Використання OSINT та технологічних рішень у процесі документування

OSINT та інші технологічні рішення відіграють дедалі вагомішу роль у процесі міжнародного документування воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду. У сучасних умовах, коли збройні конфлікти все частіше відбуваються у середовищі, насиченому цифровими технологіями, саме відкриті джерела - відео зі смартфонів, публікації в соціальних мережах, супутникові знімки, геолокаційні дані, журналістські репортажі та онлайн-архіви - стають важливими джерелами для збору доказів злочинів, до яких важко або неможливо дістатися традиційними слідчими методами.

Технології дозволяють фахівцям не лише виявляти, а й верифікувати інформацію: визначати точну дату, місце події, ідентифікувати осіб, зброю, техніку, зафіксовану на відео, та встановлювати послідовність подій. Сучасні аналітичні

платформи, такі як Hunchly, Maltego, Bellingcat's tools, Google Earth Pro, InVID та аналіз метаданих, широко застосовуються як правозахисними організаціями, так і міжнародними механізмами, включаючи слідчі місії ООН, Міжнародний кримінальний суд (МКС), незалежні комісії та національні прокуратури в межах універсальної юрисдикції. Особливо важливою є роль OSINT у ситуаціях, де традиційне документування неможливе - наприклад, на тимчасово окупованих територіях або в умовах активних бойових дій. Тут саме OSINT дозволяє фіксувати злочини в режимі реального часу, мінімізуючи ризик втрати доказів. Багато неурядових організацій створюють власні цифрові архіви, картують злочини, працюють з автоматизованими системами розпізнавання облич та об'єктів. Деякі технологічні рішення навіть дозволяють оцінювати тип боєприпасів, напрямок вогню чи ймовірного винуватця, що суттєво полегшує подальше правове кваліфікування дій.

Ключовим викликом у цьому процесі залишається юридична допустимість та автентичність зібраних даних. Саме тому міжнародна спільнота розробила такі стандарти, як Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations[50], який визначає принципи верифікації, збереження ланцюга доказів, захисту джерел і етичного використання цифрової інформації. Відповідне навчання вже проходять як неурядові аналітики, так і працівники органів прокуратури, поліції та міжнародних судів. Таким чином, OSINT і технологічні рішення не просто доповнюють класичні методи документування - вони змінюють саму логіку розслідування міжнародних злочинів, роблячи її оперативнішою, масштабнішою та доступнішою. У глобальному вимірі це сприяє боротьбі з безкарністю, а в контексті України - дозволяє створити потужну цифрову доказову базу, яка буде використана для національного правосуддя, міжнародних трибуналів та історичної пам'яті.

У сучасних умовах, коли цифрові технології стрімко трансформують способи отримання, фіксації та обробки інформації, використання відкритих джерел розвідки (OSINT) у процесі документування фактів міжнародних злочинів та

порушень прав людини набуває особливого значення. OSINT - це не лише інструмент збору даних, а комплексна методологія, що охоплює правову, журналістську, технічну та соціологічну складову. Його застосування стало критично важливим для правозахисників, міжнародних інституцій, журналістів-розслідувачів та представників судових органів, адже відкриті джерела - це потужний ресурс для підтвердження фактів, ідентифікації винних осіб та створення доказової бази.

Розвиток соціальних мереж, супутникової аналітики, цифрової фото- і відеофіксації, інструментів машинного навчання і хмарних технологій зробив OSINT доступним для широкого кола користувачів. У таких країнах, як Україна, де тривають бойові дії та відбуваються масові порушення міжнародного гуманітарного права, OSINT став ключовим інструментом документування злочинів. Приклади з діяльності InformNapalm, ZMINA, «Texty.org.ua» та інших українських ініціатив свідчать, що саме аналітика відкритих джерел дозволяє фіксувати переміщення військ, обстріли цивільної інфраструктури, злочини проти людяності та депортацію населення. Ці дані вже стали основою багатьох міжнародних розслідувань, у тому числі справи MH17.

Особливість OSINT полягає у відкритості - більшість даних береться з публічно доступних платформ: соціальних мереж, відкритих баз даних, супутникових знімків, відео з місць подій. Це дозволяє забезпечити прозорість досліджень і зробити процес верифікації максимально надійним. Наприклад, у роботах багатьох українських дослідників наводиться аналіз фото з геотегами, даних про траєкторії обстрілів, метаданих відеозаписів, які допомагають підтвердити час, місце і характер злочинів. Такі матеріали вже використовуються в діяльності Міжнародного кримінального суду та спеціалізованих трибуналів.

У процесі документування OSINT тісно інтегрується з новітніми технологічними рішеннями - зокрема, штучним інтелектом, цифровою криміналістикою, автоматизованими платформами аналізу даних. Європейські

проекти, як-от VIAMASS, PRISM та FAU, демонструють потужний потенціал технологій у покращенні ефективності документування. Так, VIAMASS розпізнає об'єкти на фото і відео, PRISM виявляє мову ворожнечі в мережі, а FAU ідентифікує фейкові аудіо- та відеоматеріали. В Україні подібні алгоритми застосовуються для моніторингу російських медіаресурсів, виявлення фейкових наративів і контрпропаганди в режимі реального часу, наприклад, силами Mantis Analytics.

Водночас, використання OSINT супроводжується викликами: перевірка достовірності даних, етичні дилеми, ризики поширення дезінформації та забезпечення кібербезпеки. Наприклад, необхідність дотримання законодавства щодо захисту персональних даних, як-от GDPR в ЄС чи Закон України «Про захист персональних даних», ускладнює роботу з відкритими джерелами. У таких умовах критично важливо проводити перехресну верифікацію інформації, як це рекомендовано ООН, і дотримуватись стандартів цифрової доказової бази.

Юридичні рамки застосування OSINT залишаються динамічними: хоча на міжнародному рівні немає спеціалізованих актів, діяльність у цій сфері регулюється нормами гуманітарного права, конвенціями про права людини та національним законодавством. В Україні, попри відсутність окремого закону про OSINT, документування злочинів за допомогою відкритих джерел активно використовується СБУ, Офісом Генерального прокурора та неурядовими організаціями.

OSINT також має вагомe значення у контексті міжнародної співпраці та координації: платформи на кшталт Eurojust, взаємодія з Європолем, обмін інформацією з іноземними правозахисними структурами дозволяють ефективно документувати злочини, що мають транснаціональний характер - як-от геноцид, тортури, депортація або тероризм. Один із прикладів - спільне дослідження Європейської комісії та Міністерства юстиції України щодо викрадення дітей з окупованих територій.

У перспективі можна очікувати глибшої інтеграції ІІІ та OSINT у правові процеси. Уже сьогодні твіти, пости в Telegram, відео з TikTok, супутникові знімки використовуються як прямі або непрямі докази. Це змінює уявлення про допустимість і вагомість доказів у кримінальному праві. Наприклад, в Україні дані з камер відеоспостереження, геолокація мобільних пристроїв та пости військових у соцмережах були використані в судових процесах щодо подій у Бучі.

Завдяки своїй універсальності, OSINT також слугує інструментом збереження історичної пам'яті. Створення відкритих баз даних, інтерактивних карт воєнних злочинів, архівів цифрових доказів - усе це формує основу для наукових досліджень, правозахисних ініціатив і недопущення фальсифікацій. Зокрема, співпраця Українського інституту національної пам'яті з міжнародними організаціями дозволяє зберігати правдиві свідчення для наступних поколінь.

На завершення слід підкреслити, що OSINT не замінює класичні методи розслідувань, але суттєво їх посилює. У реаліях сучасних конфліктів, коли правда під загрозою дезінформації та маніпуляцій, використання OSINT та технологічних рішень у процесі документування стає не просто технічною можливістю, а необхідною умовою для встановлення справедливості, притягнення до відповідальності винних та захисту фундаментальних прав людини.

Водночас треба зазначити, що окрім переваг є й певні ризики та виклики, пов'язані з використанням OSINT і блокчейну. По-перше, обсяг даних, отриманих із відкритих джерел, може бути колосальним, що вимагає додаткових ресурсів для зберігання й обробки, а також розвитку методів автоматизації аналізу. По-друге, недбале використання блокчейну, без чіткої методології та механізмів аутентифікації даних на етапі внесення, може призвести до збереження хибних або неточних даних у незмінній формі. Якщо спочатку не перевірити, що саме заноситься в ланцюжок, то виправити помилку буде надзвичайно складно. Тому виникає потреба в ретельних процедурних протоколах, коли дані перевіряються

кількома незалежними експертами чи системами, перш ніж вони будуть задокументовані в блокчейні.

Також суттєвим є питання конфіденційності та безпеки, оскільки певна інформація може містити персональні дані або відомості, які підпадають під державну таємницю чи комерційну таємницю. Тому під час використання блокчейну та відкритих джерел слід уживати додаткових заходів, щоб дотримуватися вимог про захист приватності. У контексті документування, спрямованого на захист прав людини або розслідування воєнних злочинів, важливо дбати про анонімізацію тих осіб, які можуть опинитись під загрозою переслідування. Як зазначають Главацька, Ангельська та Опірський[51], використання OSINT дозволяє збирати величезні обсяги даних із різних джерел - соціальних мереж, форумів, новинних сайтів та інших публічних ресурсів, що може порушувати приватність користувачів. У їхньому дослідженні детально розглядаються методи збору інформації з відкритих джерел, які можуть бути використані для деанонімізації осіб, а також аналізуються потенційні ризики для конфіденційності, що виникають унаслідок доступу до великої кількості персональних даних. Технології дають нам широкий інструментарій для приховування ідентифікаційних деталей, хоча, з іншого боку, зловмисники можуть використовувати ті ж інструменти, щоб приховати свої сліди. Тому є потреба у кваліфікованих фахівцях, які зможуть не лише зібрати дані з відкритих джерел, але й належним чином їх проаналізувати, опрацювати та зберегти. Застосовуючи Google Earth, можна проводити просторовий аналіз: наприклад, створювати карти пошкоджень, аналізувати траєкторії снарядів, виявляти маршрути нелегального транспортування. Коли це поєднується з OSINT-даними, зібраними з повідомлень свідків у соцмережах або з журналістських звітів, виникає можливість відстежити кожен крок і синтезувати повну картину подій.

Для поглибленого підтвердження доказів можна використовувати технології блокчейну, щоб кожен етап пошуку та аналізу був “запакований” у транзакції з

чітким часовим маркером, цифровим підписом і посиланням на вихідні файли. При цьому, коли виникає необхідність подати таку інформацію до суду або в установу, яка займається встановленням істини, можна продемонструвати, що записи не були змінені з моменту внесення їх у ланцюжок. Якщо додати сюди можливості смарт-контрактів, що діють на певних блокчейн-платформах, то процес документування може бути частково автоматизованим: наприклад, при виявленні збігу в геолокаційних даних або метаданих фотознімків автоматично генерувати запис, який буде перевірений групою незалежних вузлів. Таким чином, цей запис отримає підтвердження автентичності й збереже його для подальшого використання, уникаючи втрат або помилок, які можуть виникати під час людського фактора. У практичному плані побудова системи документування на базі блокчейну вимагає розробки користувацьких додатків, через які можна було б вносити нові дані. Це можуть бути вебінтерфейси або мобільні додатки, через які слідчі, журналісти чи активісти завантажуватимуть фото, відео та інші матеріали, ставитимуть цифрові підписи і фіксуватимуть точний час. Далі блокчейн-смарт-контракти автоматично перевірятимуть відповідність завантажених даних певним критеріям і реєструватимуть їх у незмінній формі. Також система може передбачати нарахування певних винагород учасникам, які підтвердили або успішно верифікували корисні дані, створюючи таким чином мотивацію для спільноти, що долучається до розслідування і правозахисної діяльності. На глобальному рівні це може сформувати нову культуру прозорості й відповідальності, коли кожен охочий стає потенційним учасником процесу збирання доказів. Є також перспективи інтеграції з географічними інформаційними системами (GIS), які дають змогу деталізувати події в просторі та часі. Наприклад, взявши за основу Google Earth, можна доповнювати мапи шарами інформації з OSINT: де сталися інциденти, хто про них повідомив, у який час було зафіксовано фотографії чи відео.[52] Якщо всі ці записи захищені блокчейном, то будь-яке редагування шарів інформації буде задокументовано, і можна буде зрозуміти, хто, коли і що змінив. Таким чином

створюється інтерактивна карта подій, яка може стати потужним інструментом розслідувань і наукових досліджень. Говорячи про потенціал подальшого розвитку, цікавою є ідея використання децентралізованих сховищ файлів (наприклад, IPFS) спільно з блокчейном. Тоді можна не зберігати всі матеріали безпосередньо в ланцюжку, а лише хеші, які слугують верифікаційними мітками, що підтверджують цілісність файлів, розміщених у децентралізованій файлової системі. Це дає змогу зберігати й поширювати великі обсяги інформації (відео, зображення високої роздільності, бази даних), забезпечуючи при цьому, що жоден файл не буде змінено без відповідного запису в блокчейні.

У результаті дослідники та слідчі матимуть доступ до оригіналів матеріалів і до незмінюваного журналу операцій. Усе це надає надійний інструмент для відтворення подій у разі потреби, уникаючи проблем із маніпуляціями чи втручанням. На стратегічному рівні поєднання OSINT, блокчейну та Google Earth може слугувати основою для створення глобальних ініціатив, спрямованих на протидію фейкам та пропаганді. Адже нерідко конфлікти супроводжуються інформаційними війнами, коли йде масова підміна фактів, поширюються вигадки про події на місцях. Якщо ж застосовувати систематичний збір доказів, підтверджений криптографічно і підкріплений геоприв'язкою до супутникових знімків, то встановити істину буде легше. Це, звісно, не означає, що питання довіри та перевірки джерел відпадає, проте технологічний інструментарій дає змогу мінімізувати можливість маніпуляцій. Окрема сфера, де такі методи можуть принести велику користь, – це виборчі процеси, спостереження за виборами й моніторинг політичних кампаній. Використовуючи OSINT, можна фіксувати будь-які порушення, фотографувати чи знімати на відео факти підкупу, махінацій, а потім накладати часові й геолокаційні позначки. Якщо все це відразу відправляти в блокчейн, то, у разі необхідності, можна буде довести, що інформацію зібрали саме в певний час і що її ніхто не змінював. Це сприяє прозорості виборчого процесу, підвищуючи довіру виборців і міжнародних спостерігачів.

Загалом, розвиток технологій створює ситуацію, коли навіть поодинокі свідки можуть відіграти значну роль у документуванні подій, використовуючи відкриті платформи та смартфони з доступом до мережі блокчейну. Також це сприятиме розвитку розслідувань, у яких приватні розслідувачі чи громадські активісти працюють з такими ж інструментами, як і професійні правоохоронні органи, а подекуди навіть ефективніше завдяки гнучкості й відсутності бюрократичних обмежень.

3.3. Співпраця НУО з міжнародними та національними органами правосуддя

Співпраця неурядових організацій (НУО) з міжнародними та національними органами правосуддя є критичним елементом сучасної системи забезпечення прав людини, боротьби з безкарністю та відновлення постконфліктних суспільств. НУО, які спеціалізуються на правозахисній діяльності, документації злочинів, підтримці постраждалих та адвокаційній роботі, стали незамінними партнерами для органів правосуддя, особливо у справах, пов'язаних із воєнними злочинами, геноцидом, злочинами проти гуманності та системними порушеннями прав людини. Зокрема, в Україні створення коаліції «Україна. П'ята ранку», що об'єднує понад 30 правозахисних організацій, демонструє важливість консолідованих зусиль НУО у документуванні злочинів російської агресії, наданні підтримки постраждалим та адвокації на національному й міжнародному рівнях (LB.ua). Ця взаємодія набуває особливої актуальності в умовах глобалізованих конфліктів, таких як російська агресія в Україні, де масштабність злочинів вимагає консолідованих зусиль міжнародних інституцій, національних судів та громадянського суспільства. Європейський досвід, зокрема співпраця НУО з Міжнародним кримінальним судом (МКС) або Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ), а також українські реалії, де НУО активно задіяні в документуванні злочинів російської агресії,

демонструють як потенціал, так і виклики такого партнерства. Наукові дослідження європейських та українських експертів підкреслюють, що ефективність співпраці залежить від правової бази, довіри, технологічної інфраструктури та етичних стандартів. Проте існують і бар'єри: від бюрократичних обмежень і політичного тиску до різниці в методологіях збору доказів [53].

НУО як актори правосуддя мають унікальну роль через свою незалежність, гнучкість та близькість до місцевих спільнот. Саме НУО часто першими фіксують порушення прав людини, збирають свідчення постраждалих та публікують звіти, які стають основою для офіційних розслідувань. Наприклад, у справі про воєнні злочини в Боснії НУО «Центр досліджень і документування» у Сараєво протягом років документував масові вбивства, що дозволило Міжнародному трибуналу колишньої Югославії (МТКЮ) ідентифікувати тисячі жертв і притягнути винних до відповідальності. В Україні організації, такі як «Харківська правозахисна група» або «Центр громадянських свобод», з початку російської агресії у 2014 році систематизували дані про порушення прав людини на окупованих територіях, що стало основою для звернень до МКС та ЄСПЛ. Це особливо важливо у справах, пов'язаних із сексуальним насильством під час конфліктів, де культурні та соціальні табу ускладнюють доступ до правосуддя. Наприклад, НУО «La Strada Ukraine» спільно з Міжнародним фондом жінок-юристок розробили методику роботи з жертвами, яка враховує психологічні аспекти, що пізніше було інтегровано у протоколи Служби безпеки України (СБУ) [54].

Однією з ключових форм співпраці є надання НУО доказових матеріалів органам правосуддя. Згідно з Римським статутом МКС, докази від НУО можуть бути прийняті до розгляду, якщо вони відповідають критеріям достовірності та неупередженості. Європейський експерт з міжнародного права Крістоф Швайсфурт у монографії «НУО і міжнародні трибунали» наводить приклад співпраці НУО «Syrian Archive» з Міжнародним механізмом ООН для Сирії: аналіз відео з соцмереж, супутникових знімків та медичних звітів дозволив встановити

причетність режиму Асада до хімічних атак. В Україні НУО «Truth Hounds» використовує OSINT-методи для фіксації переміщень російських військ, що координується з розслідуваннями державних органів. Але потрібно наголосити на тому, що передача доказів від НУО до судів потребує чітких процедур верифікації, щоб уникнути ризику маніпуляцій. Наприклад, під час суду над бойовиками «ДНР» у 2019 році частина матеріалів, наданих НУО, була відхилена через відсутність чіткого ланцюжка користування, що вказує на необхідність стандартизації протоколів.

Іншим важливим аспектом є адвокаційна робота НУО, спрямована на вплив законодавчу та політичну сфери. Європейські організації, такі як Amnesty International або Human Rights Watch, регулярно готують альтернативні звіти для органів ООН, ЄС та національних парламентів, що впливає на формування міжнародних санкцій або резолюцій. Українська платформа «Українська Гельсінська спілка з прав людини» у співпраці з Європейською комісією з питань демократії через право (Венеціанською комісією) ініціювала зміни в законодавстві щодо воєнних злочинів, зокрема запровадження поняття «геноцид» у Кримінальний кодекс. Дослідження Інституту законодавства Верховної Ради України показують, що велика кількість законодавчих ініціатив у сфері правосуддя за останні п'ять років були підготовлені за участі НУО. Однак, надмірний вплив НУО на політику може викликати опір з боку консервативних кіл, особливо у країнах з нестабільною демократією.

Психологічна та соціальна підтримка постраждалих - ще один ключовий напрямок співпраці. НУО часто виступають посередниками між жертвами та правоохоронними органами, забезпечуючи правову освіту, супровід у судах або реабілітаційні програми. Наприклад, у справі про депортацію українських дітей до Росії НУО «Save Ukraine» надають юридичну допомогу родинам, збирають свідчення та співпрацюють з Міністерством юстиції України для передачі інформації до МКС.[55] Європейський досвід, описаний у звіті «Victim Support

Еуроре», показує, що участь НУО у кримінальних процесах підвищує рівень довіри жертв до системи правосуддя. Водночас недостатня координація між НУО і державними органами може призводити до «вторинної віктимізації», коли постраждалі змушені багаторазово повторювати свої свідчення.[56] Щоб уникнути цього, у ЄС діють програми на кшталт «Єдиного вікна», де НУО, правоохоронці та соціальні служби працюють разом під одним дахом .

Технологічна співпраця стає все більш важливою у контексті цифровізації правосуддя. НУО розробляють онлайн-платформи для збору свідчень, як-от «Звіти про воєнні злочини» від «Центру громадянських свобод», які інтегровані з базою даних ДБР. У Європі проект «EyeWitness to Atrocities» дозволяє користувачам завантажувати фото та відео з автоматичним записом метаданих, що забезпечує їх прийнятність у суді. Український стартап «Платформа прав людини» використовує блокчейн для захисту цілісності документів, що особливо актуально в умовах кібератак. Проте дослідження німецького інституту MAX-PLANCK щодо цифрових доказів попереджають: надмірна технологізація може маргіналізувати групи населення з обмеженим доступом до інтернету, наприклад, літніх людей на сході України. Тому баланс між інноваціями та інклюзивністю залишається викликом.

Юридичні аспекти співпраці потребують чіткого розмежування ролей. НУО не мають повноважень проводити офіційні слідчі дії, але їхні матеріали можуть стати основою для відкриття справ. Згідно з європейською директивою 2012/29/ЄС, правоохоронні органи зобов'язані розглядати звернення від НУО на рівні з офіційними заявами. В Україні Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо захисту прав учасників кримінального провадження» (2021) дозволяє НУО представляти інтереси постраждалих у судах, що сприяє інституціоналізації їхньої ролі.

Етичні дилеми у співпраці НУО з органами правосуддя часто пов'язані з конфліктом між захистом прав людини та необхідністю забезпечити справедливий

судовий процес. Наприклад, публікація імен підозрюваних у злочинах до винесення вироку може порушувати презумпцію невинуватості. Європейський кодекс поведінки для всіх осіб, які залучені до місцевого та регіонального врядування, розроблений у рамках Ради Європи, забороняє використання ненадійних джерел атипу «чуток» у звітах.

При цьому важливою та суперечливою є тема практичних відносин України з Римським статутом Міжнародного кримінального суду (МКС) є складними, суперечливими, але надзвичайно важливими в контексті документування міжнародних злочинів, особливо з огляду на події, що відбуваються після початку збройної агресії Російської Федерації. Римський статут, ухвалений у 1998 році, заклав основу для функціонування першого постійного міжнародного суду, уповноваженого переслідувати найтяжчі злочини: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії. Україна підписала Статут ще у 2000 році, але змогла ратифікувати його лише через наступні 24 роки. Причинами цього стали як політичні побоювання щодо юрисдикції МКС над українськими військовими, так і конституційно-правові обмеження, зокрема рішення Конституційного Суду України 2001 року, яке визначило невідповідність положень Статуту Основному закону. Попри формальну нератифікацію, з 2014 та 2015 роках Україна визнала юрисдикцію МКС щодо злочинів, скоєних на її території в контексті подій на Майдані та початку війни на Донбасі, шляхом подання двох декларацій відповідно до статті 12(3) Статуту. Це дозволило Офісу Прокурора МКС розпочати попереднє вивчення ситуації в Україні, а з 2022 року - повноцінне розслідування. Ратифікація Статуту досі позбавляла Україну повноцінних прав у структурі МКС в деяких історичних фактах - зокрема права голосу на Асамблеї держав-учасниць або можливості висувати суддів до 2024 року. З точки зору документування міжнародних злочинів, цей правовий вакуум створює низку практичних проблем. Хоча українські слідчі органи, неурядові ініціативи та міжнародні партнери активно документують злочини відповідно до стандартів

МКС, їх робота ускладнена необхідністю адаптації процесу до міжнародних вимог без повної інтеграції у систему. Водночас, формальне входження до системи Римського статуту також ускладнює потенційне використання принципу комплементарності, згідно з яким МКС доповнює національні юрисдикції - не замінюючи, а посилюючи їх. Це обмежує можливості України стати рівноправним партнером у глобальному механізмі протидії безкарності. Проте активні обговорення щодо ратифікації Римського статуту набули особливої актуальності через повномасштабне вторгнення РФ і активізацію розслідувань міжнародних злочинів з 2022 року і по нинішній час [57].

Українське громадянське суспільство, правозахисні організації та міжнародні партнери закликають Верховну Раду завершити посилення міжнародної легітимності, інтеграції у глобальну систему правосуддя та демонстрації відданості принципам верховенства права. Таким чином, відносини України з Римським статутом є прикладом водночас прагматичного використання міжнародного правосуддя та політико-юридичних вагань. Повноцінна ратифікація цього документа дозволила не лише посилити позиції України на міжнародній арені, а й надати додаткову силу усім зусиллям з документування злочинів, які вже зараз здійснюються неурядовими організаціями, слідчими структурами та міжнародними партнерами [57].

В такому аспекті ратифікація Римського статуту Україною має кілька ключових наслідків. По-перше, у відповідь на збройну агресію Росії вона наділяє нашу державу додатковими механізмами притягнення до відповідальності політичних і військових керівників та виконавців особливо тяжких злочинів на українській території, адже залучає до роботи Міжнародного кримінального суду й відкриває доступ до його ресурсів. Ратифікація перетворює Україну на повноправного учасника статутного процесу: ми отримуємо право голосу в Асамблеї держав-учасниць, можливість висувати своїх кандидатів до складу суду та беремо на себе зобов'язання щодо співпраці з МКС. Даний крок відповідає

нашим зобов'язанням у рамках Угоди про асоціацію з ЄС і є важливою складовою євроінтеграції. Нарешті, приєднання до Римського статуту підвищує міжнародний авторитет України як країни, що відстоює принципи справедливості й невідворотності покарання за найтяжчі злочини [57].

Отже, ратифікація Римського статуту зміцнює позиції України на трьох рівнях. По-перше, вона дає ефективний міжнародний механізм притягнення агресора до відповідальності. По-друге, інтегрує нашу країну в систему міжнародного правосуддя й відкриває шлях до переслідування винних у найтяжчих злочинах. По-третє, цей крок відповідає Угоді про асоціацію з ЄС, сприяє модернізації внутрішнього законодавства та підвищує авторитет України як прихильниці міжнародної справедливості [57].

У червні 2021 року Верховна Рада України ухвалила закон №1164-IX, яким Кримінальний кодекс України було доповнено новою статтею 438-1, що передбачає відповідальність за злочини проти людяності, а також оновлено статтю 438 ККУ про воєнні злочини. Ці зміни були спрямовані на приведення українського кримінального права у відповідність до міжнародних норм, зокрема до положень Римського статуту, і на усунення “прогалів безкарності”, які раніше не дозволяли кваліфікувати окремі дії як міжнародні злочини. Зокрема, в українському законодавстві з'явилися такі поняття, як депортація, масові страти, зґвалтування як метод війни, насильницьке зникнення, переслідування за ознаками етнічної належності, релігії чи статі - усі вони тепер мають чітке кримінально-правове визначення і можуть бути предметом розслідування. Важливо, що ці положення дозволяють українським слідчим органам, суддям і прокурорам кваліфікувати злочини не лише як загальні порушення ККУ, а саме як злочини міжнародного характеру, що підвищує юридичну силу зібраних доказів і відкриває шлях до потенційної співпраці з МКС. У свою чергу, це вимагає від усіх суб'єктів, які здійснюють документування - як державних, так і неурядових - дотримання міжнародних стандартів фіксації, верифікації, захисту свідків і передачі доказів.

Таким чином, імплементація положень Римського статуту через кримінальне законодавство України є не лише символічним актом наближення до міжнародної правової системи, а й практичним кроком для ефективного переслідування злочинців [57]. Це забезпечує тісніший зв'язок між національними зусиллями з документування злочинів та міжнародними механізмами притягнення до відповідальності, створюючи правову основу для справедливості, як на рівні держави, так і в межах міжнародного правосуддя.

Фінансування співпраці є іншим суперечливим питанням. Багато НУО отримують кошти від іноземних донорів, що може викликати звинувачення у «втручанні у внутрішні справи». У ЄС ця проблема регулюється прозорістю фінансування: згідно з регламентом ЄС 1141/2014, НУО зобов'язані публікувати звіти про джерела коштів. Проте у 2023 році спроби внести законопроект про «іноземне фінансування» викликали хвилю протестів серед правозахисників, які побоюються обмеження їхньої автономії. Європейський центр некомерційного права (ECNL) у своєму аналізі закликав Україну дотримуватися стандартів ЄС, де фінансування НУО не розглядається як загроза національній безпеці.

Міжнародна співпраця НУО з різними юрисдикціями часто ускладнюється різницею у правових системах. Наприклад, докази, зібрані українськими НУО, повинні відповідати стандартам МКС, тоді як національні суди України працюють у системі континентального права. Європейські НУО, такі як «Trial International»[58], розробили методичні рекомендації з адаптації матеріалів для міжнародних органів. В Україні проект «Справедливість для України», реалізований спільно з ЄвроЮстом, включає тренінги для НУО щодо ведення документації за стандартами ЄС.

Роль НУО у відновленні правосуддя після конфлікту також потребує уваги. У Боснії НУО «Жени» займаються гендерною реабілітацією жертв, співпрацюючи з місцевими судами. В Україні «Коаліція справедливості» розробила концепцію «перехідного правосуддя», яка включає репарації, меморіалізацію та судові

процеси. Проте дослідження Олександра Павліченка з «Київського центру економічних досліджень» показують, що без фінансової підтримки держави такі ініціативи залишаються локальними. Європейський Союз, фінансуючи програми на кшталт «EU4Justice», намагається заповнити цю прогалину, але політична нестабільність уповільнює процеси.

У контексті майбутнього ключовим викликом залишається захист НУО від репресій. У країнах із авторитарними режимами, як Білорусь або Росія, правозахисники переслідуються за співпрацю з міжнародними органами. Європейський парламент у 2023 році схвалив резолюцію про захист українських НУО, які працюють на тимчасово окупованих територіях. Технологічні рішення, такі як зашифровані платформи для збору даних або VPN, стають інструментами виживання.

На завершення, співпраця НУО з органами правосуддя - це динамічна система, яка поєднує правові, технологічні та соціальні аспекти. Для України, яка відстоює свою незалежність і бореться з наслідками агресії, ця взаємодія є шляхом до відновлення справедливості та інтеграції в європейський правовий простір. Досвід ЄС показує, що інституціоналізація ролі НУО, захист їхньої незалежності та інвестування в технології є ключовими умовами успіху. Проте без постійного діалогу, подолання бюрократичних бар'єрів та міжнародної солідарності цей потенціал залишатиметься неповною мірою реалізованим.

ВИСНОВКИ

У ході проведеного дослідження було проаналізовано теоретико-правові засади документування міжнародних злочинів, розглянуто практичні аспекти діяльності неурядових організацій (НУО) в цій сфері та визначено найкращі практики й інноваційні рішення. Матеріал, викладений у трьох розділах, охоплює широке коло питань, починаючи від сутності документування як правового явища й завершуючи актуальними викликами для НУО та перспективами співпраці з міжнародними й національними органами правосуддя.

У Розділі 1 було виявлено, що документування міжнародних злочинів є надзвичайно важливим інструментом для формування доказової бази у процесі встановлення винних та забезпечення належного правосуддя. При цьому документування не тотожне розслідуванню – воно зосереджується на фіксації й аналізі фактів та подій, тоді як розслідування, крім збору доказів, включає також юридичну кваліфікацію та процесуальні дії. Водночас їх об'єднує спільна мета – встановити істину й домогтися відповідальності винних осіб. Дослідження підтвердило високу значущість OSINT (Open Source Intelligence) у процесі пошуку, перевірки та атрибуції інформації про можливі міжнародні злочини, що відкриває нові можливості для НУО і слідчих органів у складних або закритих для традиційного доступу регіонах.

У Розділі 2 було зосереджено увагу на викликах та загрозах, із якими стикаються неурядові організації під час документування міжнародних злочинів. Серед них виділяються:

- Правові та методологічні труднощі: відсутність гармонізації міжнародних стандартів, прогалини в національному законодавстві, складність отримання доступу до зон конфліктів чи кризових територій.
- Безпекові та етичні ризики: загроза життю та здоров'ю співробітників НУО та свідків, проблема захисту персональних даних і конфіденційності.

- Фінансові, ресурсні та організаційні обмеження: обмежений бюджет, брак людських ресурсів та недостатній рівень технічної підготовки.

У Розділі 3 було розглянуто найкращі практики документування міжнародних злочинів і досвід провідних міжнародних НУО, які ефективно використовують технологічні рішення для збору та зберігання доказів (зокрема супутникові знімки, блокчейн-платформи тощо). Такі підходи допомагають підвищити рівень достовірності та захисту інформації. Важливим є й налагодження партнерської взаємодії між НУО і державними чи міждержавними органами правосуддя, що посилює доказову базу, збільшує шанси на відкриття кримінальних проваджень і сприяє доступу до міжнародних механізмів правосуддя.

Проведене дослідження підтвердило, що процес документування міжнародних злочинів потребує комплексного підходу, що поєднує юридичні, методологічні, технологічні та етичні аспекти. Особливого значення набувають питання стандартизації процедури документування, підготовки фахівців, здатних працювати з відкритими джерелами інформації (OSINT), і створення належної технічної інфраструктури для безпечного зберігання та передачі даних.

Крім того, доведено, що для підвищення ефективності діяльності НУО у сфері документування міжнародних злочинів важливо посилювати міжнародну співпрацю, забезпечувати взаємне навчання та обмін досвідом. Поєднання різних інструментів (традиційні методи документування, цифрові технології, супутникові знімки, blockchain-рішення, робота із соціальними мережами) дає змогу створювати більш цілісну картину подій і підвищувати доказову силу зібраної інформації.

Таким чином, результати цієї роботи можуть бути використані:

1. Для вдосконалення законодавчих та нормативних актів щодо процедури документування воєнних злочинів й інших порушень міжнародного права.

2. Для розробки освітніх та тренінгових програм, спрямованих на підготовку спеціалістів із методології та практики документування, включно з використанням OSINT.
3. Для подальшого розвитку міжсекторальної взаємодії між НУО, міжнародними та національними судовими органами, а також іншими інституціями, залученими до процесу розслідування міжнародних злочинів.

Загалом, представлена робота робить внесок у науково-практичне обґрунтування важливості документування міжнародних злочинів і доводить, що діяльність неурядових організацій може стати вагомим чинником у зміцненні міжнародної системи правосуддя та забезпеченні невідворотності покарання за найтяжчі порушення прав людини і міжнародного гуманітарного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Bassiouni, M. C. (2005). *Introduction to International Criminal Law*. Ardsley: Transnational Publishers.
2. Cherviatsova, A. (2020). *International Criminal Justice and Ukraine: Challenges of Cooperation*. Kyiv: Duliby.
3. Регламент (ЄС) 2016/679 Європейського парламенту і Ради від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та про вільний рух таких даних (GDPR) // Офіційний журнал Європейського Союзу. – 2016. – № L 119. – Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/UK/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0679>
4. Sassòli, M. (2019). *International Humanitarian Law: Rules, Controversies, and Solutions*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
5. Пекур, Т. (2021). *Етика документування в умовах інформаційної війни*. Журнал прав людини, 19(2), 89-104.
6. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (2022). *Report on the Human Rights Situation in Ukraine*. Geneva: UNHRC.
7. Матвійчук, О. (2023). *Універсальна юрисдикція в контексті російської агресії*. Європейський журнал міжнародного права, 34(1), 45-67.
8. Glaser, S. (2017). *Documentation of War Crimes: Ethical and Legal Standards*. The Hague: Asser Press.
9. Котенко Н.В., Карпенко С.Г. (2024) *Неурядові організації: поняття, види та джерела фінансування в умовах сталого розвитку*. Вісник СумДУ. Серія «Економіка». № 3. С. 71–81
10. В'ятрович, В. (2021). *Україна. Історія з грифом «Секретно»*. Видавництво КСД. 512 с.
11. Paul J. NGOs and Global Policy-Making. (2023} URL: <https://www.globalpolicy.org/empire/31611-ngos-and-globalpolicy-making.html>
12. Report of the Committee on Non-Governmental Organizations on its 2019 regular session (New York, 21–30 January and 8 February 2019). URL: [https://undocs.org/E/2019/32%20\(Part%20I\)](https://undocs.org/E/2019/32%20(Part%20I)).
13. Rome Statute of the International Criminal Court. (1998). United Nations Treaty Series, 2187, 3.
14. Cassese, A. (2008). *International Criminal Law*. Oxford University Press.
15. Sikkink, K. (2011). *The Justice Cascade: How Human Rights Prosecutions Are Changing World Politics*. W.W. Norton & Company.

16. UKRAINE v. RUSSIA (RE CRIMEA) [Електронний ресурс] // HUDOC – European Court of Human Rights. – 2021. – Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-207622"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)
17. Mehandru, N. та Koenig, A. (2019). *Open Source Evidence and the International Criminal Court*. Harvard Human Rights Journal, №32. URL: <https://journals.law.harvard.edu/hrj/2019/04/open-source-evidence-and-the-international-criminal-court/>
18. District Court of The Hague. (2022). *Criminal proceedings MH17 – Verdict*. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.courtmh17.com/en/>
19. Aday, S., Farrell, H., Lynch, M., Sides, J., & Freelon, D. (2012). *New Media and Conflict After the Arab Spring*. United States Institute of Peace. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/150696/PW80.pdf>
20. Russian Crimes. Документування воєнних злочинів Росії в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.russian-crimes.com>
21. Bellingcat. *Digital Toolkit: A Manual for Investigators* [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу: <https://archive.comsuregroup.com/wp-content/uploads/2018/06/Bellingcats-Digital-Toolkit.pdf>
22. За розстріл мирних жителів Бучі судитимуть 11 російських військових: їхні дані оприлюднила СБУ [Електронний ресурс] / Новинарня. – Режим доступу: <https://novynarnia.com/2023/11/09/za-rozstril-myrnyh-zhyteliv-buchi-sudytymut-11-rosijskyh-vijskovyh-yihni-dani-oprylyudnyla-sbu/>
23. Кульчицька, Л. О. Матеріали OSINT як джерела доказів у кримінальних провадженнях за ознаками злочину агресії та воєнних злочинів / Л. О. Кульчицька // Цифровізація кримінального провадження: стан та перспективи : матеріали науково-практичного круглого столу, м. Харків, 19 вересня 2024 р. – Харків : Право, 2024. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2024/12/Цифровізація-крим_провадження_монографія_2024.pdf
24. VIAMASS (Visual Recognition Made Super-Scalable) : офіційна сторінка проекту / Inria. - Режим доступу : <https://www.inria.fr/en/visual-recognition-made-super-scalable>
25. New insights on human perception set to boost computer graphics and design industries / CORDIS. – Режим доступу : <https://cordis.europa.eu/article/id/198815-new-insights-on-human-perception-set-to-boost-computer-graphics-and-design-industries>

26. Project funding: Improving the detection of deepfakes / Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg (FAU). – Режим доступу : <https://www.fau.eu/2025/01/news/project-funding-improving-the-detection-of-deepfakes/>
27. Міжнародний кримінальний суд. Зрозуміти Міжнародний кримінальний суд [Електронний ресурс]. – Гаага: МКС, 2023. – 68 с. – Режим доступу: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2023-06/UICC-UKR-rgb.pdf>
28. Global Rights Compliance, The Reckoning Project. Manufacturing impunity: Russian information operations in Ukraine. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://globalrightscompliance.org/uk/manufacturing-impunity-russian-information-operations-in-ukraine/>
29. Bellingcat. Офіційний сайт. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.bellingcat.com/>
30. Адміністрація США припиняє понад 90% виплат від USAID [Електронний ресурс] / Суспільне. – Режим доступу: <https://susplne.media/958335-administracia-ssa-pripinae-ponad-90-viplat-vid-usaid/>
31. Українська спілка з прав людини. Трибунал для Путіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.helsinki.org.ua/nashi-proekty/tribunal-for-putin/>
32. CERT-UA. (2024). Минулого року CERT-UA опрацювала 4315 кіберінцидентів. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/cert-ua-minulogo-roku-opracyovala-4315-kiberincidentiv>.
33. Глобальна мережа журналістів-розслідувачів (GIJN). War Crime Guide 2024 : посібник для журналістів-розслідувачів / Global Investigative Journalism Network. – [Електронний ресурс]. – Київ, 2023. – Режим доступу: https://gijn.org/wp-content/uploads/2023/11/Ukrainian-ebook-War-Crime-Guide_2024_18_03.pdf
34. Truth Hounds. Про організацію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://truth-hounds.org/about/#education>
35. Мамченко Н. Європейські неурядові організації побоюються скорочення фінансування грантів у стилі Дональда Трампа // SUD.UA. – 2024. – Режим доступу: <https://sud.ua/uk/news/publication/328302-evropeyskie-nepravitelstvennyye-organizatsii-opasayutsya-sokrascheniya-finansirovaniya-grantov-v-stile-donalda-trampa>
36. Основним джерелом фінансування громадських організацій є іноземні донори – дослідження // ZMINA. – 2023. – Режим доступу: <https://zmina.info/news/osnovnym-dzherelom-finansuvannya-organizacij-gromadyanskogo-suspilstva-ye-inozemni-donory/>

37. Воєнні злочини РФ в Україні: громадські організації, що документують їх та збирають свідчення для трибуналу // Суспільне Новини. - Режим доступу: <https://suspilne.media/523271-voenni-zlocini-rf-v-ukraini-gromadski-organizacii-so-dokumentuut-ih-ta-zbiraut-svidcenna-dla-tribunalu/>, вільний
38. Фонд Східна Європа. Активні програми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eef.org.ua/aktyvni-programy/>
39. Професійне вигорання працівників благодійного сектору / Zagoriy Foundation. – 2023. – Режим доступу: <https://zagoriy.foundation/en/study-professional-burnout-of-employees-working-in-the-charity-sector/>
40. Потреби та виклики українських НУО в умовах війни : дослідження / Prostir.ua. – 2023. – Режим доступу : <https://www.prostir.ua/?library=doslidzhennya-potreby-ta-vyklyku-ukrajinskyh-nuo-v-umovah-vijny>
41. Digital Security Lab Ukraine. Annual report 2024. 25 квітня 2025 р. - Електронний ресурс. - Режим доступу: <https://dslua.org/publications/annual-report-2024/>
42. International Criminal Court. Situation in Darfur, Sudan / International Criminal Court. – 2025. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.icc-cpi.int/darfur>
43. Syrian Center for Media and Freedom of Expression [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://scm.bz/en/>
44. Калита А. Директор Forensic Architecture Ейал Вейцман про Маріупольський драмтеатр, Бабин Яр та розслідування воєнних злочинів через архітектуру [Електронний ресурс] / А. Калита. – Режим доступу: <https://zaborona.com/forensic-architecure-rozsliduye-zlochyny-cherez-arhitekturu/>
45. Державні витрати Росії на пропаганду у 2025 році склали 1,4 мільярда доларів [Електронний ресурс] / Детектор медіа. – 25.04.2025. – Режим доступу: <https://detector.media/infospace/article/240328/2025-04-25-derzhavni-vytraty-rosii-na-propagandu-u-2025-rotsi-sklaly-14-milyarda-dolariv/>
46. Спільний пресреліз за результатами 10-ої зустрічі Ради асоціації між ЄС та Україною [Електронний ресурс] / Європейський Союз. – Режим доступу: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/спільний-пресреліз-за-результатами-10-ої-зустрічі-ради-асоціації-між-єс-та-україною_uk?s=232
47. Syrian Archive [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://syrianarchive.org/>
48. Myanmar Witness [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.info-res.org/myanmar-witness/>

49. Голубева, А., Лотарьова, А. Нацист, який вбивав полонених? Як Фінляндія розслідує воєнні злочини командира "Русича" в Україні [Електронний ресурс] / BBC News Україна. – 27.12.2023. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/clw8n97zvydo>
50. Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations [Електронний ресурс] / University of California, Berkeley School of Law. – 2022. – Режим доступу: <https://www.law.berkeley.edu/wp-content/uploads/2022/03/Berkeley-Protocol-Ukrainian.pdf>
51. Главацька А., Ангельська О., Опірський І. Дослідження технології використання OSINT як нової загрози з деанонізації особи в інтернет просторі / А. Главацька, О. Ангельська, І. Опірський. – Київ : Національний університет «Київський університет імені Бориса Грінченка», 2024. – Режим доступу : <https://csecurity.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/647>.
52. Google Earth [Електронний ресурс] / Google. – Режим доступу : <https://earth.google.com/web/>
53. Мамедов, Г. Співпраця неурядового сектора та держави – це дорога з двостороннім рухом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://lb.ua/blog/koalitsiia_ua5am/544923_spivpratsya_neuryadovogo_sektora.html
54. Україна не мовчить: Свідчення жінок про сексуальне насильство, пов'язане з війною / за заг. ред. О. Герасим'юк, О. Кузьменко, О. Лебідь. – Київ: Український жіночий фонд, 2024. – 180 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uwf.org.ua/wp-content/uploads/2024/11/kniga_ukraina_ne_movchit.pdf
55. Інституційний розвиток неурядової організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://saveukraine.co.ua/?p=12784>
56. Крісткова В. Чому в Україні жертви злочинів страждають двічі / В. Крісткова // Українська правда. Життя. - 2019. - 27 березня. - Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/columns/2019/03/27/236234/>
57. Воронцова Ю., Слободська Д. Ратифікація Римського статуту для України / Ю. Воронцова, Д. Слободська // LIGA360. – 2024. – Режим доступу: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/231201_shcho-oznacha-ratifikatsya-rimskogo-statutu-dlya-ukrani
58. TRIAL International. – Режим доступу: <https://trialinternational.org>